

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาปฏิสัมพันธ์ของพ่อค้าชาวกำพูชาในพื้นที่การค้าชายแดน: กรณีศึกษาตลาดโรงเกลือ จังหวัดสระแก้วในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแนวคิดและทฤษฎี เพื่อสร้างความเข้าใจ และใช้เป็นกรอบในการศึกษาวิจัย ดังต่อไปนี้

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

- 2.1.1 ทฤษฎีการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างประเทศ (Interdependence Theory)
- 2.1.2 ทฤษฎีเกี่ยวพัน (Linkage Theory) หรือการเมืองเกี่ยวพัน (Linkage Politics)
- 2.1.3 แนวคิดว่าด้วยพื้นที่ชายแดน (Borderland)
- 2.1.4 แนวคิดว่าด้วยความร่วมมือที่สร้างขึ้นอย่างเงียบๆ (Tacit cooperation)
- 2.1.5 แนวคิดว่าด้วยการปรับตัวตามทฤษฎีการบูรณาการ (Integration)

ประเด็นสำหรับการศึกษาปฏิสัมพันธ์ของพ่อค้าชาวกำพูชาในพื้นที่การค้าชายแดน ในอันดับแรกนั้น เพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการเข้ามาค้าขายของกลุ่มพ่อค้า-แม่ค้าชาวกำพูชาในพื้นที่ ผู้วิจัยจึงเลือกใช้แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมาเป็นกรอบในการศึกษา ดังนี้คือ

2.1.1 ทฤษฎีการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างประเทศ (Interdependence Theory)

กรอบแนวคิดนี้เป็นแนวคิดที่เป็นที่ยอมรับของนักวิชาการตะวันตกในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ภายใต้กระแสโลกทุนนิยมในยุคศตวรรษที่ 21 ได้เป็นอย่างดี

จอร์จ ที เครน (George T. Crane) และอับลา อามาวิ (Abla Amawi)¹ อธิบายว่าการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างประเทศ หมายถึง การที่แต่ละประเทศจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยกัน หรือพึ่งพากัน ซึ่งการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในการเมืองโลกนั้น หมายถึง สถานการณ์ที่บ่งบอกได้จากจุดยืนของผลประโยชน์ต่างตอบแทนต่อกัน สิ่งที่เกิดขึ้นนี้จะปรากฏในรูปของปฏิสัมพันธ์ระหว่าง

¹ George T. Crane and Abla Amawi, ed., *The Theoretical evolution of International Political Economy*, 2nd ed. (New York: Oxford University Press, 1997), p. 133. อ้างถึงใน กิตติภัทร วีระเดชะ, "ความสัมพันธ์ระหว่างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและนโยบายด้านสิทธิมนุษยชน : ศึกษากรณีนโยบายสหรัฐอเมริกาต่อจีนระหว่าง ค.ศ. 1989-1998," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542), หน้า 15.

ประเทศด้านต่างๆ เช่น ความสัมพันธ์ทางการทูต การเมือง การไหลเวียนเงินตรา สินค้า การติดต่อระหว่างประชาชน และการส่งข่าวสารติดต่อกันข้ามพรมแดนระหว่างประเทศ ซึ่งปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นด้านเศรษฐกิจและสังคม มีผลทำให้โลกมีลักษณะที่ปราศจากพรมแดนระหว่างประเทศต่างๆ

ส่วนผลที่เกิดขึ้นจากการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างประเทศนั้น จะก่อให้เกิดผลสำคัญๆ ดังต่อไปนี้

1) โรเบิร์ต โอ โควเฮน (Robert O. Keohane) และโจเซฟ เอส ไนย (Joseph S. Nye) เห็นว่าความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันนี้ จะทำให้เกิดการพึ่งพาอาศัยที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนกลายเป็นการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอย่างสลับซับซ้อน (Complex Interdependence) กล่าวคือ เป็นระบบที่ลักษณะสังคมโลก มีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจอย่างสลับซับซ้อน และประเทศต่างๆ มีช่องทาง และเครื่องมือในการติดต่อกัน และมีปฏิสัมพันธ์กันหลายช่องทาง นโยบายต่างประเทศของประเทศต่างๆ ก็จะครอบคลุมถึงปัญหาในหลายด้าน เช่น เศรษฐกิจ การเมือง หรือสังคม มิใช่เป็นเพียงการใช้แสนยานุภาพทางการทหารเพียงอย่างเดียว ซึ่งการปฏิสัมพันธ์นั้นเป็นไปในลักษณะต่างตอบแทนจากทั้งสองฝ่าย ไม่ว่าจะเป็ผลที่ได้ร่วมกัน หรือผลเสียร่วมกัน ซึ่งปฏิสัมพันธ์อาจจะเป็นไปในลักษณะร่วมมือ หรือแข่งขันกันก็ได้²

2) การพึ่งพาอาศัยกันในการพัฒนาจะนำไปสู่ความทันสมัย และส่งผลที่ต่อเนื่องให้เกิดความสัมพันธ์ในระดับที่นอกเหนือจากความสัมพันธ์แบบรัฐ – รัฐ กล่าวคือ จะมีการขยายความสัมพันธ์ไปในระดับบริษัทข้ามชาติ หรือในระดับประชาชนมากขึ้น เช่น การเดินทางติดต่อข้ามประเทศของพ่อค้า นักธุรกิจ หรือนักท่องเที่ยว จะทำให้ระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่ดูเหมือนแบ่งแยกออกกันตามอาณาเขตของรัฐค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไปสู่ความสัมพันธ์ที่เป็นระบบโลกมากขึ้น พรมแดนหรือการแบ่งแยกประเทศตามอาณาเขตของรัฐก็จะลดบทบาทลง เพราะแต่ละประเทศก็ต่างมีผลประโยชน์ร่วมกันอยู่อย่างแน่นแฟ้น จนทุกประเทศต่างมีความสำคัญกับความเป็นไปของโลก³

กล่าวได้ว่า ประเทศต่างๆ ในยุคสมัยปัจจุบันต่างก็ต้องพึ่งพาซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการค้า การขนส่ง การลงทุน วัตถุดิบ พลังงาน และเทคโนโลยีต่างๆ สาเหตุของการพึ่งพาอาศัยกันนั้นมาจากความจำเป็นของสถานการณ์ทั้งภายในและภายนอกประเทศ ทั้งความจำเป็นทางด้านเศรษฐกิจ สังคม หรือการเมือง ที่ทำให้ประเทศต่างๆ ต้องแสวงหา และแลกเปลี่ยนความช่วยเหลือ หรือพึ่งพิงซึ่งกันและกันอยู่เสมอ

² Robert.O. Keohane and Joseph S. Nye, Jr, *Power and Interdependence : World politics in transition* (Boston : Little Brown, 1977), pp.24-25

³ เรื่องเดียวกัน หน้า 25.

นอกจากทฤษฎีการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างประเทศจะสามารถอธิบายความสัมพันธ์ระดับรัฐ – รัฐ แล้วในกรณีนี้ยังสามารถอธิบายความสัมพันธ์ในระดับประชาชนทั้ง 2 ประเทศได้ด้วย เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในแบบพึ่งพาอาศัยกันนี้ เกิดจากลำดับขั้นของการพัฒนาประเทศที่ต่างกันระหว่าง 2 ฝ่าย ทำให้เกิดความจำเป็นต่อการพัฒนาเศรษฐกิจที่ต้องพึ่งพากัน ไม่ว่าจะเป็นการพึ่งพาทุน แรงงาน หรือคู่ทางการค้า และการขนส่ง ซึ่งสามารถเปรียบได้กับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างไทย – กัมพูชา ที่ต่างฝ่ายต่างก็ต้องการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยฝ่ายไทยต้องการที่จะขยายเส้นทางการคมนาคมระหว่างประเทศเพื่อประโยชน์ทางการค้า และต้องการส่งเสริมภาคเศรษฐกิจการค้าชายแดน ส่วนฝ่ายกัมพูชานั้นมีข้อจำกัดทางด้านเงินทุน ในการพัฒนาพื้นที่การค้า จึงเป็นเหตุให้เกิดการเคลื่อนย้ายของประชากร โดยเฉพาะบริเวณชายแดนที่มีการเข้ามาของกลุ่มพ่อค้า หรือกลุ่มแรงงานชาวกัมพูชา เพื่อเข้ามาสร้างรายได้ และ โอกาสในชีวิตที่ดีขึ้น เป็นจำนวนมากดังเช่นปัจจุบัน

2.1.2 ทฤษฎีเกี่ยวพัน (Linkage Theory) หรือการเมืองเกี่ยวพัน (Linkage Politics)

ทฤษฎีนี้เป็นอีกทฤษฎีหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับการอธิบายปรากฏการณ์ของเข้ามาค้าขายของกลุ่มพ่อค้าชาวกัมพูชาในพื้นที่การค้าชายแดนแห่งนี้

วัตถุประสงค์ของการศึกษาตามแนวทางการเมืองเกี่ยวพัน คือ การทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น เนื่องจากความเหลื่อมล้ำของระบบภายในประเทศ และระบบระหว่างประเทศ โดยมุ่งที่จะศึกษาปรากฏการณ์ หรือพฤติกรรมซึ่งเริ่มจากระบบหนึ่งในประเทศ และเข้าไปมีผลต่ออีกระบบหนึ่ง (ระหว่างประเทศ) ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงทั้งสองระบบเข้าด้วยกัน

เจมส์ เอ็น โรสนาว (Jame N. Rosenau) ผู้ที่เสนอทฤษฎีเกี่ยวพัน (Linkage Theory) หรือการเมืองเกี่ยวพัน (Linkage Politics)⁴ ได้ให้ข้อสังเกตว่า การเมืองนั้นไม่ว่าจะเกิดที่ใดก็จะไปมีความสัมพันธ์กับการเมืองของประเทศอื่นๆแบบลูกโซ่ด้วย ระบบการเมืองไม่ได้ถูกผูกติดกับขอบเขตของรัฐใดรัฐหนึ่งเท่านั้น ปัจจุบันการเมืองได้กระจาย และกระทบต่อสังคมโลกในบริเวณกว้าง ทั้งนี้เพราะความเจริญรุดหน้าของเทคโนโลยี และนวัตกรรมต่างๆอันเกี่ยวเนื่องกับการติดต่อสื่อสาร

ระบบการเมือง เปรียบเสมือนกับองค์กรของมนุษย์ที่ดำรงอยู่ภายใต้เงื่อนไขเดียวกัน และมีการตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมที่มีขนาดใหญ่กว่าระบบการเมืองในรัฐ และใน

⁴

James N. Rosenau, ed., *Linkage politics : Essays on the Convergence of National and International Systems* (New York :The Free Press,

1969), pp. 1-17.

ขณะเดียวกันก็ย่อมได้รับผลกระทบจากสิ่งแวดล้อมที่ระบบการเมืองนั้นๆ อยู่เช่นกัน ส่วนระบบการเมืองระหว่างประเทศก็เกิดขึ้นในสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ ในขณะเดียวกันก็ส่งผลและรับผลจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละรัฐด้วย กล่าวคือ การเมืองระหว่างประเทศนั้นมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับการเมืองภายใน ซึ่งระบบการเมืองทั้งสองมีความคาบเกี่ยวกันอยู่ การเมืองระหว่างประเทศจึงเป็นได้ทั้งเหตุ และผลของการเมืองภายในประเทศ

สาระสำคัญของทฤษฎีเกี่ยวพัน (Linkage Theory) หรือการเมืองเกี่ยวพัน (Linkage Politics) ของเจมส์ เอ็น โรสนาว (Jame N. Rosenau) ซึ่งให้ทราบว่า ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศของประเทศหนึ่งๆ นั้น มีทั้งปัจจัยภายในประเทศ และปัจจัยภายนอกประเทศ ดังนี้

ปัจจัยภายใน (Internal Factors) หรือสภาวะแวดล้อมภายในประเทศ (Internal Environment) ได้แก่ ปัจจัยหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายในประเทศ และมีผลต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศของประเทศนั้น ซึ่งโรสนาวได้แสดงความเห็นไว้ว่า ในทัศนะของเขาปัจจัยภายในประเทศมีอยู่ 24 ปัจจัย ซึ่งทุกปัจจัยต่างก็มีความสำคัญทั้งสิ้น ลักษณะของปัจจัยภายในจำนวน 24 ปัจจัยนี้ แบ่งออกเป็น 4 ประเภทใหญ่ คือ ลักษณะของผู้นำ ทัศนคติทางการเมือง สถาบันทางการเมือง และกระบวนการทางการเมือง ซึ่งจะมีความแตกต่างกันไป และไม่เหมือนกันในแต่ละประเทศ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมและแบ่งประเภท เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับนโยบายต่างประเทศที่กระทบต่อปรากฏการณ์การเข้ามาของกลุ่มพ่อค้าชาวกัมพูชาในพื้นที่การค้าชายแดน โดยครอบคลุมปัจจัยภายในต่างๆ ที่โรสนาวได้เสนอไว้ดังนี้ คือ

- **บทบาทของผู้นำ หรือผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ ในนโยบายต่างประเทศ** ทั้งนี้เนื่องมาจากความเชื่อว่า รัฐจะกระทำอะไรเองไม่ได้ ต้องมีบุคคลเป็นผู้กระทำ หรือแสดงพฤติกรรมของรัฐต่อนานาชาติ หรือการวางนโยบายเฉพาะเรื่องของรัฐ ในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ โดยวิเคราะห์โครงสร้างของอำนาจ และความรับผิดชอบของคณะผู้นำว่าเป็นไปในแนวทางใด และเพราะเหตุใดจึงทำให้ผู้นำดำเนินนโยบายไปในแนวทางนั้น

- **ลักษณะของระบบการเมือง** ลักษณะของระบบการเมือง หรือรูปแบบของการปกครองเป็นตัวกำหนดกระบวนการเปลี่ยนแปลงของนโยบายต่างประเทศที่สำคัญ ช่วยให้สามารถคาดคะเน หรือเข้าใจการเปลี่ยนแปลงนโยบายได้ ซึ่งโดยทั่วไปแล้วเป็นที่ยอมรับกันว่า นโยบายต่างประเทศของทุกประเทศมีจุดประสงค์ที่คล้ายคลึงกันทั้งนั้น คือ การรักษาไว้ซึ่งความเป็นเอกราช ผลประโยชน์ และความมั่นคงของชาติ และเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของประเทศ เช่น ในประเทศที่

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 49-63.

ไม่ค่อยมีความมั่นคงทางการเมือง หรือรัฐบาลไม่มีเสถียรภาพ มีการเปลี่ยนรัฐบาลบ่อยๆย่อมมีผลให้นโยบายต่างประเทศดำเนินไปอย่างไม่ราบรื่น เพราะการเปลี่ยนแปลงอำนาจทางการเมืองในแต่ละครั้งนั้น ย่อมกระทบต่อนโยบายในการบริหารประเทศด้านต่างๆ ด้วย

- **สถานะแวดล้อมทางเศรษฐกิจ** ในอดีตปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจไม่ได้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบายต่างประเทศ แต่ปัจจุบันปัจจัยด้านเศรษฐกิจเป็นตัวแปรที่มีบทบาทมากขึ้น และยิ่งไปกว่านั้นอาจถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนินความสัมพันธ์กับต่างประเทศ เช่น กรณีการดำเนินนโยบายต่างประเทศในสมัยของรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ที่ใช้เศรษฐกิจเป็นตัวขับเคลื่อนความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในกลุ่มอินโดจีน ซึ่งรวมถึงประเทศกัมพูชา ทำให้เกิดการพัฒนาพื้นที่ชายแดน เพื่อการค้าในหลายๆจุดที่มีพรมแดนติดกัน ถือว่าเป็นการสร้างความสำเร็จต่อนโยบายที่เอื้อให้เกิดการเดินทางเข้ามาค้าขายของกลุ่มพ่อค้าชาวกัมพูชาในพื้นที่การค้าชายแดนแห่งนี้ในยุคแรกๆด้วย

- **บทบาทของกลุ่มอิทธิพล กลุ่มผลประโยชน์ และบทบาทของสื่อมวลชนภายในประเทศ** กล่าวคือ กลุ่มต่างๆ เหล่านี้ต่างก็มีบทบาทพอสมควรต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศ เช่น กลุ่มผลประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มพ่อค้า กลุ่มนักธุรกิจภาคอุตสาหกรรม มักใช้อิทธิพลต่อนักการเมืองชั้นนำในการกระทำการใดๆอย่างหนึ่ง เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตนเอง โดยเฉพาะกลุ่มผลประโยชน์ที่มีอำนาจทางการเงินจะใช้อิทธิพลกับผู้นำที่มีอำนาจในการตัดสินใจนโยบายต่างประเทศให้เลือกนโยบายที่จะทำให้เกิดประโยชน์แก่กลุ่มของตนเองมากที่สุด ส่วนบทบาทของสื่อมวลชน หรือคณาจารย์ ในประเทศเสรีประชาธิปไตยนั้น ถือว่ามีผลอย่างมากต่อการตัดสินใจในการกำหนดนโยบายต่างประเทศโดยรัฐ เพราะการเสนอข่าวสารของสื่อมวลชนถือเป็นสื่อกลางในการเผยแพร่ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น ไปยังประชาชน เป็นเวทีในการวิพากษ์วิจารณ์การดำเนินนโยบายต่างๆ ของรัฐ และเป็นส่วนส่งเสริมให้ประชาชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการดำเนินนโยบายทั้งภายใน และระหว่างประเทศด้วย

ส่วนปัจจัยภายนอก (External Factors) หรือสภาพแวดล้อมภายนอกหรือระหว่างประเทศ (External Environment) ตามที่โรสนาวได้เสนอไว้ นั้น แบ่งเป็น 5 ประการด้วยกัน คือ

- **เหตุการณ์ทางการเมืองในประเทศเพื่อนบ้าน (The Contiguous Environment)** เป็นการศึกษาสภาพการณ์ทางการเมืองในประเทศเพื่อนบ้านที่มีพรมแดนติดกันว่ามีผลกระทบต่อนโยบายต่างประเทศของประเทศที่กำลังศึกษาอยู่มากน้อยเพียงใด ซึ่งรวมถึงความขัดแย้งกันทางพรมแดน และในอดีตเคยเป็นศัตรูหรือเป็นมิตรต่อกันหรือไม่อย่างไร ตลอดจนความสัมพันธ์ด้านอื่นๆที่มีต่อกันด้วย

- **เหตุการณ์ทางการเมืองในภูมิภาค (The Regional Environment)** เป็นการศึกษาถึง

เหตุการณ์ทางการเมืองของกลุ่มประเทศที่อยู่ในภูมิภาคเดียวกันกับประเทศที่กำลังศึกษาเท่านั้น เป็นการศึกษาที่มีขอบเขตกว้างขวางออกไปจากกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งอาจแบ่งตามลักษณะทางภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม ศาสนา หรือที่มีความเกี่ยวพันในเชิงประวัติศาสตร์ก็ได้

- **อิทธิพลของสงครามเย็น (The Cold War Environment)** เนื่องจากทฤษฎีของโรสนาว ได้เขียนขึ้นในขณะที่สงครามเย็นมีอิทธิพลอยู่อย่างมาก แต่ในสภาพการณ์ปัจจุบัน ซึ่งสถานการณ์ได้เปลี่ยนแปลงไปมากแล้ว คงเหลือแต่การศึกษาว่าปฏิสัมพันธ์ระหว่างประเทศมหาอำนาจในภูมิภาคของประเทศกระท่อน โขบายต่างประเทศมากนักน้อยเพียงใด เช่น การช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจ การค้า และสังคมที่ประเทศมหาอำนาจให้แก่ประเทศด้อยพัฒนาว่าในภูมิภาคนั้นต่อผลต่อการปรับเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศของรัฐที่ทำการศึกษาอย่างไร เป็นต้น

- **ปัญหาเชื้อชาติ (The Racial Environment)** เป็นการศึกษาว่าข้อพิพาท หรือข้อขัดแย้งภายนอกประเทศเกี่ยวกับปัญหาเชื้อชาติมีผลกระทบต่อประเทศกำลังศึกษาอย่างไร โดยปกติปัญหานี้ไม่มีอิทธิพลมากนักในด้านต่างประเทศ ยกเว้นประเทศที่กำลังศึกษามีปัญหาชนกลุ่มน้อยตามแนวชายแดน

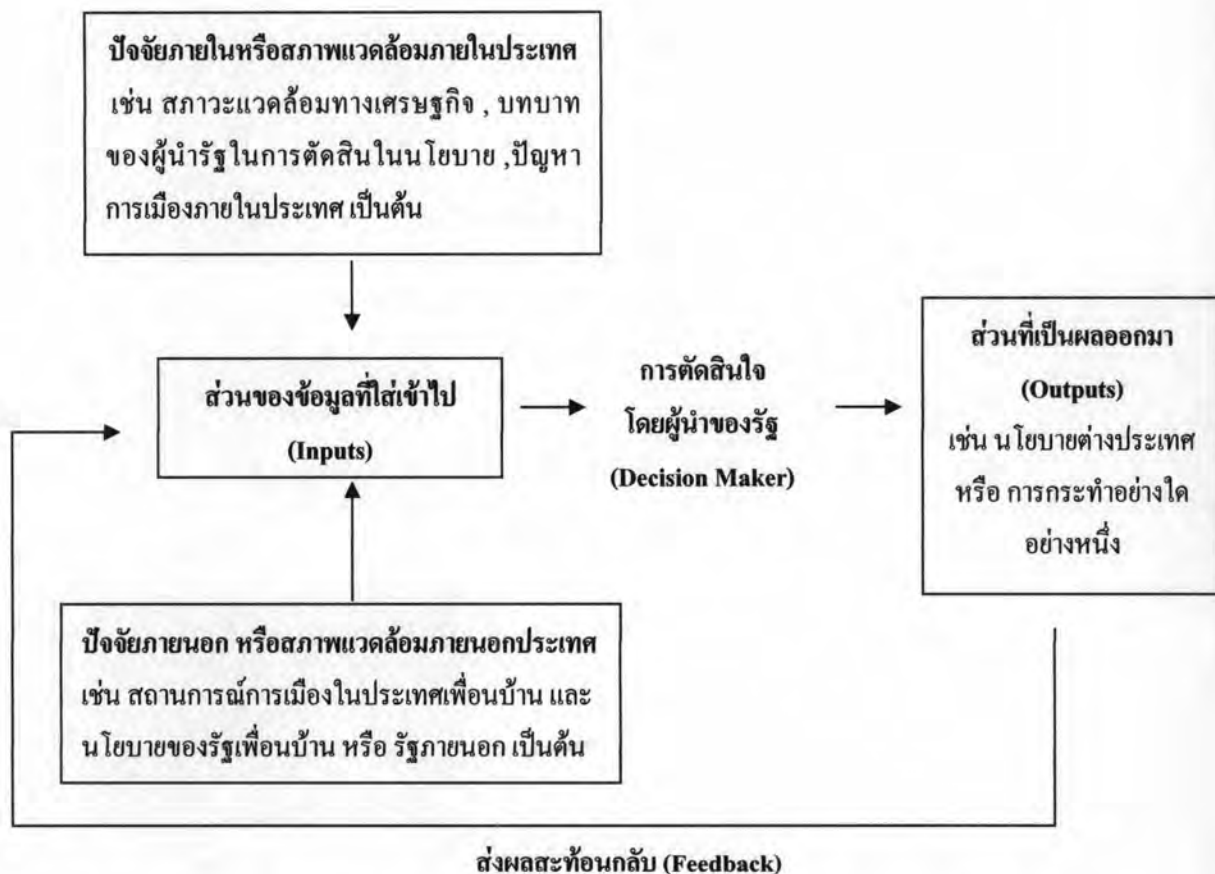
- **อิทธิพลทางทรัพยากรธรรมชาติ (The Resource Environment)** เป็นการศึกษาถึงสมรรถภาพของประเทศอื่นที่เกี่ยวข้องกับประเทศที่กำลังศึกษาว่า มีความสามารถในการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาทำประโยชน์ ให้แก่ประเทศของตนทางด้านวิทยาศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ มากน้อยเพียงใด และมีผลต่อประเทศที่กำลังศึกษาในการปรับนโยบายต่างประเทศของตนมากน้อยแค่ไหน

โรสนาว อธิบายว่า ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ มีส่วนผลักดันทั้งโดยตรง และ โดยอ้อม ให้รัฐกระทำการ หรือนำนโยบายอย่างใดอย่างหนึ่ง มาใช้ในเวทีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ดังนั้นปัจจัยต่างๆเหล่านี้จึงถือเป็นส่วนหนึ่งของข้อมูลที่ได้เข้าไป (Inputs) อันมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของผู้นำรัฐ (Decision Maker) และเมื่อผ่านกระบวนการกลั่นกรองพิจารณา (Conversion Process) โดยผู้นำรัฐในหลายขั้นตอนแล้ว (ในแต่ละประเทศกระบวนการกลั่นกรองนี้อาจเหมือนกัน หรือต่างกันออกไป สุดแล้วแต่ชนิดของระบบการเมือง) ก็จะกลายเป็นผลที่ออกมา (Outputs) ซึ่งในทางปฏิบัติ ก็คือนโยบายต่างประเทศนั่นเอง และโรสนาวยังเสนออีกว่า นอกจากปัจจัยทั้งภายในและภายนอกที่ผู้นำของรัฐจะต้องพิจารณาแล้ว ผู้นำของรัฐจะต้องคำนึงถึงขีดความสามารถและค่านิยมของประชาชนในรัฐ รวมถึงทัศนคติของประชาชนในรัฐก่อนที่จะกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดด้วย และที่เรียกทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีเกี่ยวพันกัน ก็เพราะส่วนที่เป็นผลออกมาซึ่งก็คือ

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 49.

นโยบายต่างประเทศ (Outputs) จะมีผลสะท้อน (Feedback) กลับไปยังส่วนที่เป็นข้อมูลที่ใส่เข้าไป (Inputs) ในฐานะที่เป็นความสัมพันธ์ต่อส่วนที่เป็นผลออกมา (Outputs) อย่างเกี่ยวเนื่องกัน

ดังแสดงเป็นแผนภาพของทฤษฎีเกี่ยวพันได้ดังนี้

ที่มา: ศิริโรตม์ ภาคสุวรรณ, ทฤษฎีและพฤติกรรมในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (กรุงเทพฯ: ภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และการเมืองระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2519) หน้า 37.

กล่าวโดยสรุป ทฤษฎีการเมืองเกี่ยวพันนี้ ถือเป็นอีกทฤษฎีหนึ่งที่ผู้วิจัยใช้ประกอบการอธิบายการเดินทางเข้ามาของกลุ่มพ่อค้าชาวกัมพูชา ด้วยเหตุที่ว่า ปัจจุบันการควบคุมการเคลื่อนย้ายประชากรระหว่างประเทศนั้น อยู่ภายใต้กลไกของรัฐที่ดำเนินการผ่านนโยบายระหว่างประเทศ และนโยบายระหว่างประเทศที่เกิดขึ้นก็มีความเกี่ยวข้องกับปัจจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ เช่น ในกรณีเมื่อเกิดข้อพิพาทในกรณีที่ประเทศที่มีพรมแดนติดกัน เกิดปัญหาตามแนวชายแดน อันเกิดจากปัญหาการเมืองภายในของรัฐเพื่อนบ้าน ก็ย่อมส่งผลให้อีกประเทศหนึ่งมีการปรับเปลี่ยนนโยบายเพื่อรักษาความมั่นคงภายในประเทศของตน ในทางปฏิบัติอาจจะต้องมี

การปิดพรมแดน หรือลดความสัมพันธ์ระดับการทูต ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดการหยุดชะงักทางการค้า และเป็นอุปสรรคต่อการเคลื่อนย้ายของประชากร ซึ่งรวมถึงกลุ่มพ่อค้าตามแนวชายแดนด้วย

ในทางกลับกัน ถ้านโยบายภายในประเทศมีการสนับสนุนทางการค้ากับประเทศเพื่อนบ้านเป็นอย่างดี กระตุ้นภาคเศรษฐกิจการค้าชายแดน ลดอุปสรรคทางการค้าระหว่างกัน ก็อาจเป็นแรงจูงใจหนึ่งที่ทำให้พ่อค้าต่างชาติเข้ามาค้าขายเป็นจำนวนมากได้เช่นกัน ดังจะเห็นได้จากกรณีของการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวชายแดนในปัจจุบัน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อนบ้าน ภายใต้ยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจอิระวดี – เจ้าพระยา – แม่โขง (Ayeyawady – Chao Phraya – Mekong Economic Cooperation Strategy: ACMECS) อันประกอบด้วยประเทศสมาชิกห้าประเทศ คือ ไทย ลาว กัมพูชา พม่า และเวียดนาม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขัน สร้างฐานการผลิตชายแดนระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน ด้านการเกษตรอุตสาหกรรม และบริการ การย้ายฐานการผลิตไปประเทศเพื่อนบ้านทั้งอุตสาหกรรม และการเกษตร สร้างงาน และลดช่องว่างรายได้ของชาวไทย และประเทศเพื่อนบ้าน ลดการเคลื่อนย้ายแรงงานผิดกฎหมาย ลดปัญหายาเสพติด สร้างความมั่นคง และมั่นคงทางเศรษฐกิจของทั้งห้าประเทศ จากแผนยุทธศาสตร์นี้ทำให้เกิดโครงการพัฒนาต่างๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นการปรับปรุงในเรื่องระบบโครงสร้างพื้นฐาน หรือระบบศุลกากรเพื่ออำนวยความสะดวกในด้านการค้า อันเป็นการเสริมสร้าง และพัฒนาการค้าชายแดนให้มีความเจริญรุดหน้า และขยายตัวอย่างรวดเร็ว ทำให้พื้นที่ตรงบริเวณการค้าชายแดนกลายเป็นพื้นที่ของการแสวงหาโอกาส และสร้างรายได้ของประชาชนทั้งสองประเทศ ซึ่งในที่นี่รวมถึงการเป็นปัจจัยดึงดูดสำคัญที่ทำให้เกิดการหลั่งไหลเข้ามาของพ่อค้าชาวกัมพูชาในพื้นที่การค้าชายแดนด้วย

ดังนั้นจึงถือได้ว่า การพิจารณาถึงปัจจัยทั้งภายใน และปัจจัยภายนอกประเทศ ทั้งกับประเทศไทย และกัมพูชาที่มีผลต่อการเกิดนโยบายระหว่างประเทศเป็นส่วนสำคัญต่อการศึกษา และทำความเข้าใจการเดินทางเข้ามาค้าขายของกลุ่มพ่อค้าชาวกัมพูชาในพื้นที่การค้าชายแดนเหล่านี้

ส่วนความเกี่ยวพัน (Linkage) ตามทฤษฎีเกี่ยวพัน (Linkage Theory) ที่โรสนาวได้เสนอไว้ ผู้วิจัยเล็งเห็นว่าสามารถนำมาอธิบายเชื่อมโยงกับปรากฏการณ์การเข้ามาค้าขายของกลุ่มพ่อค้าชาวกัมพูชาในช่วงที่เกิดเหตุการณ์จลาจลในกัมพูชาเมื่อวันที่ 29 มกราคม 2546 ได้ดังนี้ จากสถานการณ์ภายในประเทศกัมพูชาที่กระทบต่อความมั่นคงของประเทศไทย ณ ขณะนั้น ซึ่งเปรียบได้กับปัจจัยภายนอกประเทศที่กระทบกับนโยบายระหว่างประเทศ และถือเป็นส่วนของข้อมูลที่ใส่เข้าไป (Inputs) เมื่อผ่านกระบวนการในการถกแถลงและการตัดสินใจโดยผู้นำรัฐ ณ ขณะนั้น เป็นเหตุให้รัฐบาลไทยต้องประกาศลดระดับความสัมพันธ์ทางการทูตและมีการปิดพรมแดน ห้ามมิ

ให้มีการสัญจรเข้า – ออกของชาวไทยและชาวกัมพูชา ซึ่งเปรียบได้กับส่วนที่เป็นผลออกมา (Outputs) ทำให้ขณะนั้นเกิดสถานะการหยุดชะงักทางการค้า ชาวกัมพูชาไม่สามารถเข้ามาค้าขายในพื้นที่ฝั่งไทย ผู้ค้าในพื้นที่ได้รับความเดือดร้อน รวมทั้งประชาชนชาวกัมพูชาก็ได้รับความเดือดร้อนเช่นกัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถือเป็นผลสะท้อน (Feedback) กลับเข้าไปสู่กระบวนการตัดสินใจของรัฐอีกครั้ง และเมื่อรัฐบาลไทยได้ตระหนักถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับร่วมกัน และประโยชน์สุขของประชาชนทั้งสองประเทศที่จะต้องดำเนินต่อไป จึงมีการใช้มาตรการผ่อนปรนบนพื้นฐานด้านมนุษยธรรม โดยหลังจากเกิดเหตุการณ์ประมาทหนึ่งอาทิตย์ ได้อนุญาตให้ชาวกัมพูชาเข้ามาซื้อสินค้าที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตได้ เป็นการแสดงให้เห็นว่านโยบายต่างประเทศ หรือการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งโดยรัฐที่เกิดขึ้น ส่งผลต่อความสัมพันธ์ทั้งในระดับรัฐและระดับประชาชน กลายเป็นความเกี่ยวพันกันในส่วนของคุณสมบัติที่ใส่เข้าไป (Inputs) ซึ่งส่งผลต่อการตัดสินใจของรัฐ และส่วนที่เป็นผลออกมา (Outputs) ซึ่งก็คือนโยบายระหว่างประเทศ เป็นไปตามแผนภาพที่กล่าวไว้ข้างต้น

และเพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจในบริบทภายใต้พื้นที่ชายแดนรวมทั้งปฏิสัมพันธ์ของผู้คนในพื้นที่ชายแดน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มพ่อค้าชาวกัมพูชาในบริบทของการค้าภายใต้พื้นที่ชายแดน: กรณีศึกษาตลาดโรงเกลือ จังหวัดสระแก้วแห่งนี้ ผู้วิจัยจึงเลือกใช้แนวคิดที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติม มาเป็นกรอบในการศึกษา ดังนี้คือ

2.1.3 แนวคิดว่าด้วยพื้นที่ชายแดน (Borderland)

ตามหลักพื้นฐานของกฎหมายระหว่างประเทศนั้น ดินแดนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของความเป็นรัฐ และภายในอาณาเขตล้อมรอบแห่งดินแดน รัฐสามารถใช้อธิปไตยได้อย่างเต็มที่ แนวเส้นล้อมรอบดินแดนดังกล่าว ซึ่งแยกดินแดนของประเทศหนึ่งออกจากดินแดนอีกประเทศหนึ่ง หรือดินแดนที่ไม่มีเจ้าของ เรียกกันว่า “เส้นเขตแดน” หรือ “แนวพรมแดน” ซึ่งตรงกับคำว่า “Boundary Line”⁷ และโดยปกติรัฐมีเขตแดนและบูรณาภาพเหนือดินแดนทั้งทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ ซึ่งหมายถึงภายใต้กระบวนการสร้างรัฐสมัยใหม่ เส้นเขตแดนระหว่างประเทศถือได้ว่ามีความสำคัญในฐานะสัญลักษณ์เพื่อบ่งบอกถึงขอบเขตอำนาจของรัฐ (Sovereignty)

การแบ่งแยกรัฐออกจากกัน โดยเขตแดน และปกครองภายใต้อำนาจอธิปไตย (Sovereignty) เช่นนี้ สะท้อนการมองรัฐแบบศูนย์กลางของอำนาจกับชายขอบที่เป็นการสิ้นสุดแห่งอำนาจ (Center – Periphery) อีกทั้งยังสะท้อนถึงความประชิดของรัฐสองรัฐซึ่งก่อให้เกิดความอ่อนไหว และมีอำนาจต่อการสร้างพฤติกรรมในความสัมพันธ์ระหว่างกัน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์

⁷ สมชาย เตะพระหมพันธุ, ภูมิศาสตร์การเมืองเบื้องต้น (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศิลปบรรณาการ, 2535), หน้า 32.

ระหว่างประเทศทั้งในแบบที่ขัดแย้ง และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยพฤติกรรมทั้งสองนั้นตั้งอยู่บนฐานความคิดในเรื่องเศรษฐกิจ และความมั่นคง⁸

ความสำคัญของพื้นที่ชายแดนระหว่างประเทศไทย และประเทศเพื่อนบ้านนั้น เป็นไปใน 2 ลักษณะ คือ ถูกพัฒนาเพื่อความมั่นคงของรัฐ และเพื่อการพึ่งพาอาศัยทางเศรษฐกิจระหว่าง 2 ประเทศที่มีอาณาบริเวณติดกัน

ในประเด็นแรก คือ ความสำคัญของพื้นที่ชายแดนทางความมั่นคงของรัฐ อันเป็นผลมาจากเส้นเขตแดนระหว่างประเทศไทย กับประเทศเพื่อนบ้านนั้นมีความไม่ชัดเจน ทำให้เกิดปัญหาเรื่องการอ้างสิทธิตามแนวชายแดนกระทบต่ออำนาจอธิปไตยของรัฐ ซึ่งอาจนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างประเทศ จึงเป็นเหตุให้ประเทศไทยต้องตระหนักถึงความสำคัญของพื้นที่ชายแดน โดยเฉพาะทางด้านความมั่นคงเป็นอย่างดีตลอดมา ดังจะเห็นได้จากนโยบายในการพัฒนาพื้นที่ชายแดนที่ปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่างๆ⁹

ส่วนประเด็นที่สอง คือ ความสำคัญของพื้นที่ชายแดนในการพึ่งพาอาศัยทางเศรษฐกิจระหว่าง 2 ประเทศที่มีอาณาเขตติดกัน ด้วยเหตุว่าในยุคหลังสงครามเย็น เป็นต้นมา ประเทศต่างๆ ในโลกต่างก็ให้ความสำคัญกับการค้า¹⁰ เพื่อใช้ในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกัน ประเทศไทยก็ตระหนักถึงจุดนี้ และพยายามที่จะใช้ข้อได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบในด้านภูมิศาสตร์ที่มีอาณาเขตกับประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อใช้ในการสร้างความสัมพันธ์โดยการส่งเสริมกิจกรรมการค้าในพื้นที่ชายแดน อันเป็นการแสดงถึงการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันทางด้านเศรษฐกิจระหว่างประเทศ

นอกจากความสำคัญของพื้นที่ชายแดนที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศแล้วในอีกด้านหนึ่ง พื้นที่ชายแดนยังเป็นพื้นที่ที่มีกระแสการไหลเวียนของสินค้า ความคิด และผู้คนเข้า – ออกอยู่ตลอดเวลา จึงสามารถกล่าวได้ว่าพื้นที่ชายแดนเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะเฉพาะที่ตกอยู่ในภาวะคาบเกี่ยวระหว่างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ – รัฐ และความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนในพื้นที่ชายแดนของรัฐหนึ่ง กับประชาชนของอีกรัฐหนึ่งที่อยู่ติดกัน

⁸ พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์, “ว่าด้วยเรื่อง เมืองชายแดน : ข้อสังเกตด้านเศรษฐศาสตร์การเมือง ความมั่นคง และวัฒนธรรมที่เมือง แม่สอดและแม่สอด,” *วารสารสังคมศาสตร์* 34 (มกราคม – มิถุนายน 254): หน้า 441-443.

⁹ ระพีพร ทานะมัย, “ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจการเมืองไทย-พม่า : ศึกษาพื้นที่ชายแดนด้านจังหวัดระนอง,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า 3.

¹⁰ วัชรินทร์ ชงศิริ, *การค้าชายแดนไทยกับกัมพูชา: ปัญหาที่ประสบในปัจจุบัน และแนวทางแก้ไขในอนาคต* (กรุงเทพมหานคร : หน่วยงานปฏิบัติการวิจัยแม่โขงศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า 13.

ในพื้นที่ชายแดนจะพบการควบคุมพื้นที่โดยอำนาจของรัฐผ่านกลไก หรือสถาบันต่างๆ เช่น การตรวจคนเข้าเมือง การตรวจบัตรประจำตัว หรือพิธีการทางศุลกากร แต่ถึงแม้ว่ารัฐจะพยายามขยายอำนาจอธิปไตยของตน เพื่อปกป้องอธิปไตย และความมั่นคงของรัฐมากเท่าใดก็ตาม ในความเป็นจริงรัฐเองก็ไม่สามารถควบคุมพื้นที่ และผู้คนในพื้นที่ชายแดน ได้อย่างเบ็ดเสร็จ กล่าวคือ ผู้คนในพื้นที่ชายแดนไม่ได้มีความสัมพันธ์แต่เพียงสถาบันที่อยู่ภายใต้ขอบเขตของอำนาจรัฐที่ตนอาศัยอยู่เท่านั้น แต่ยังมีความสัมพันธ์กับสถาบันหรือองค์กรที่ข้ามพรมแดนของชายแดนของรัฐด้วย¹¹

ด้วยภาวะการณ์แห่งการเคลื่อนที่ การเลื่อนไหล และความไร้ขอบเขตของโลก ภายใต้ยุคโลกาภิวัตน์ ทำให้ความหมายของพรมแดนที่ยึดเอารัฐชาติ อาณาเขต และพื้นที่เป็นบรรทัดฐานในการกำหนดความเหมือน และความต่างของสังคมและวัฒนธรรม ได้ถูกตีความใหม่ โดยผ่านวิถีคิดของแผนที่แบบใหม่ที่ไม่จำเป็นต้องเป็นพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่ต่อเนื่อง หากแต่มีการเชื่อมต่อซ้อน และเต็มไปด้วยรอยปริแตก พรมแดนกลายเป็นพื้นที่ที่ทะลุผ่านได้ บริบทภายใต้พื้นที่ชายแดนจึงมีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา

ชายแดนถือเป็นพื้นที่แห่งโอกาส ซึ่งสนับสนุนให้ประชากรที่อาศัยอยู่ตามแนวชายแดน มีอิสระในการเคลื่อนย้าย ถือเป็นอาณาบริเวณที่เอกลักษณ์ของคนจากกลุ่มต่างๆ มีโอกาสมาบรรจบกัน ดำรงอยู่ร่วมกัน หรือบางขณะก็ขัดแย้ง เนื่องจากเป็นพื้นที่ซึ่งมีการปะทะสังสรรค์ และปะทะต่อรองกันระหว่างระบบการเมือง เศรษฐกิจ ตลอดจนถึงวัฒนธรรมของคนกลุ่มต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในสังคมเดียวกันอยู่ตลอดเวลา¹² นอกจากนี้ยังเป็นพื้นที่ของการผ่อนปรนและกำกวม (Zone of mediation and ambiguities) กลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งอาศัยอยู่ทั้งสองด้านของพรมแดนจึงสามารถใช้ข้อได้เปรียบดังกล่าว รวมทั้งใช้ประโยชน์จากนโยบายของรัฐที่ค่อนข้างผ่อนปรนอพยพเคลื่อนย้ายจากด้านหนึ่งไปอีกด้านหนึ่งได้โดยง่าย

พรมแดนมีลักษณะ ที่เปิด และ โปร่ง- แทรกซึมได้ (Porous) เป็นส่วนที่แสดงถึงความเคลื่อนไหวของคนที่ทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ดังจะเห็นได้จากนโยบายการปิด- เปิดชายแดน โดยรัฐ ซึ่งแสดงถึงลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่มีความเป็นนามธรรมอยู่สูง กล่าวคือการปิดชายแดนมีอาจทำให้เกิดการหยุดชะงักในกิจกรรมทางเศรษฐกิจหรือการลักลอบข้ามเขตแดนของผู้คนและสินค้าได้ ดังเช่นงานของ Andrew Walker นักมานุษยวิทยาซึ่งศึกษาการค้าชายแดน

¹¹ Andrew Walker, *The Legend of The Golden Boat: Regulation, Trade and Traders in The Borderlands of Laos, Thailand, China and Burma* (Richmond, Surrey: Curzon, 1999), p.5.

¹² จักรพันธุ์ ชัดชุมแสง, "ชุมชนมุสลิมในเมืองตลาดชายแดนไทย - พม่า : สัมพันธภาพระหว่างพหุสังคม วิถีชีวิตทางเศรษฐกิจ และการดำรงชาติพันธุ์." (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543), หน้า 165.

ระหว่างลาว ไทย – จีน และพม่า กล่าวว่าการปิดพรมแดนไทย – ลาว ระหว่าง พ.ศ.2518 – 2532 นั้น แสดงให้เห็นว่าการค้ามิได้ลดน้อยลง แต่ที่ตรงกันข้าม คือ มีความรุนแรงมากขึ้น และผลประโยชน์จะตกอยู่ที่คนบางกลุ่มที่มีสายสัมพันธ์ทางอำนาจในการค้าขายเท่านั้น¹³

โดยหลักๆ พื้นที่ชายแดน จะเป็นส่วนที่แสดงถึงความเคลื่อนไหวของคนที่ทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจอยู่ตลอดเวลาตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน กิจกรรมต่างๆ ในพื้นที่ชายแดนทั้งทางความมั่นคง และทางเศรษฐกิจที่ดำเนินอยู่ตลอดเวลานั้นเป็นไปโดยผ่านตัวแสดงเล็กๆ ในอาณาบริเวณดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มทุนทางเศรษฐกิจการค้า หรือการรวมตัวของกลุ่มพ่อค้า และนักธุรกิจในรูปแบบของหอการค้าจังหวัดชายแดน ซึ่งมีบทบาททั้งในระดับประเทศ และระหว่างประเทศ ดังเช่นที่ Wilson และ Donnan เสนอว่าพื้นที่ชายแดนถือเป็นสนามประลองอำนาจระหว่างกลุ่มต่างๆ ในท้องถิ่น ในชาติ และระหว่างประเทศ ทำให้เกิดการต่อรองด้านความสัมพันธ์และอำนาจการต่อรองที่เกิดขึ้นนั้นเป็นการต่อรองในทุกด้าน รวมทั้งด้านเศรษฐกิจ และวัฒนธรรมด้วย¹⁴

กล่าวโดยสรุป พื้นที่ชายแดนถือเป็น พื้นที่ทางเศรษฐกิจ และสังคมการเมืองที่เชื่อมโยงกลุ่มคนทั้งที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน และต่างชาติพันธุ์เข้าด้วยกัน ด้วยเหตุผลต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างโอกาสในการทำงาน หรือการหลีกเลี่ยงจากความรุนแรงและปัญหาการเมืองภายในประเทศของตน นอกจากนั้นภายใต้การปฏิสัมพันธ์ของผู้คนเหล่านี้ ยังพบความสัมพันธ์เชิงอำนาจซ่อนอยู่ กล่าวคือเมื่อความเป็นรัฐชาติได้ตอกย้ำความหมายของความเป็นคนต่างชาติพันธุ์ แบ่งแยกผู้คนออกจากกันกลายเป็นคนนอก เป็นผู้อพยพ ผู้พลัดถิ่นแล้ว กลุ่มคนที่ข้ามพรมแดนมาเหล่านี้ ก็เปรียบเสมือนกลุ่มคนชายขอบที่ด้อยโอกาสและสิทธิในสังคม ซึ่งมักจะถูกเอาเปรียบจากคนในพื้นที่ซึ่งเป็นชนกลุ่มใหญ่ ในขณะที่เดียวกันผู้ที่อพยพเข้ามาก็ต้องพยายามปรับตัว และสร้างอำนาจต่อรองเพื่อให้ตนสามารถอยู่ในสังคมต่อไปได้เช่นกัน

ฉะนั้นการที่จะสร้างความเข้าใจพัฒนาการและการดำรงอยู่ของพื้นที่ชายแดนแห่งใดแห่งหนึ่ง จึงมิใช่เป็นเพียงการมองติดอยู่เพียงความสัมพันธ์ระดับรัฐเท่านั้น แต่ควรให้ความสำคัญกับการปฏิสัมพันธ์ของผู้คนที่อาศัยทำมาหากินในพื้นที่ดังกล่าว ประกอบกับตระหนักว่า พื้นที่ชายแดนในแต่ละแห่งต่างก็มีพัฒนาการที่แตกต่างกัน โดยมีลักษณะเฉพาะที่มีความเกี่ยวข้องกับผู้คนทั้งภายใน และภายนอกประเทศที่อยู่ติดกันด้วย

¹³ Andrew Walker, *The Legend of The Golden Boat: Regulation, Trade and Traders in The Borderlands of Laos, Thailand, China and Burma*, p.187.

¹⁴ Thomas Wilson and Hastings Donnan, *Border Identities: Nation and State at International Frontiers* (Cambridge: Cambridge University Press, 2000), p.12.

ซึ่งแนวคิดว่าด้วยพื้นที่ชายแดนนี้ ถือเป็นแนวคิดหลักที่ผู้วิจัยใช้ในการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับแบบแผนของการปฏิสัมพันธ์ของพ่อค้าชาวกำพูชากับกลุ่มต่างๆ ภายใต้พื้นที่ชายแดน เพื่อที่จะนำไปสู่คำตอบที่ว่า มีเหตุ หรือปัจจัยใดที่มีอิทธิพลต่อแบบแผนของการปฏิสัมพันธ์ของพ่อค้าชาวกำพูชากับกลุ่มต่างๆ อันเป็นหัวใจหลักของการวิจัยในครั้งนี้ ด้วยผู้วิจัยเล็งเห็นว่าจากลักษณะของพื้นที่ชายแดนที่มีลักษณะเฉพาะ คือ มีลักษณะที่โปร่ง แทรกซึมได้ และบางครั้งอำนาจของรัฐก็ไม่สามารถจัดการ และควบคุมความเป็นไปของผู้คนภายใต้พื้นที่ชายแดนได้ทั้งหมด ผู้คนในพื้นที่ชายแดนต่างก็มีความสัมพันธ์กับผู้คนอีกฝั่งในลักษณะข้ามพรมแดน เหตุนี้จึงสามารถกล่าวได้ว่า ความสัมพันธ์ของพ่อค้าชาวกำพูชาในพื้นที่ชายแดนแห่งนี้มีได้ถูกจำกัดอยู่กับขอบเขตเชิงพื้นที่ทางภูมิศาสตร์เท่านั้น แต่ยังคงมีความสัมพันธ์กับกลุ่มลูกค้าหรือพ่อค้าชาวกำพูชาในลักษณะข้ามพรมแดน เพื่อเป็นการสร้างเครือข่ายทางการค้า อีกทั้งการเดินทางเข้ามาค้าขาย การสร้างพื้นที่ จนถึงการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่เพื่อการอยู่รอดในบริบทการค้าของพ่อค้าชาวกำพูชาเหล่านี้ ในบางกรณีก็ต้องอาศัยความสัมพันธ์กับชาวกำพูชา หรือชาวไทย ในลักษณะข้ามพรมแดนทั้งช่วงก่อน และหลังของการเข้ามาค้าขายด้วย

2.1.4 แนวคิดว่าด้วยความร่วมมือที่สร้างขึ้นอย่างเงียบๆ (Tacit cooperation)

แม้ว่าจะเป็นแนวคิดที่ใช้อธิบายสาเหตุของความร่วมมือระหว่างรัฐ – รัฐก็ตาม แต่ในกรณีนี้สามารถนำมาเป็นกรอบเพื่อใช้อธิบายความร่วมมืออันเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทย – พ่อค้าชาวกำพูชาได้ในระดับหนึ่ง

กล่าวคือ ความร่วมมือในลักษณะนี้จะเป็นความร่วมมือที่ไม่จำเป็นต้องมีการติดต่อสื่อสาร หรือข้อตกลงที่ชัดเจนซึ่งความร่วมมือในลักษณะนี้เกิดขึ้นได้ยากในระยะเวลาอันสั้น แต่ในระยะยาวแล้วก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่างตอบแทน¹⁵

ในวิทยานิพนธ์เรื่องความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจการเมืองของไทย – พม่า: ศึกษาพื้นที่ชายแดนด้านจังหวัดระนอง ของระพีพร ทานะมัย¹⁶ มีส่วนหนึ่งที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนในพื้นที่ชายแดนไว้ว่าจะสามารถเห็นความร่วมมือที่สร้างขึ้นอย่างเงียบๆ ระหว่างพ่อค้าชาวไทย-ชาวพม่าในพื้นที่ชายแดน โดยผ่านความสัมพันธ์แบบเครือข่าย ความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการซึ่งอยู่บนฐานของผลประโยชน์ต่างตอบแทน กล่าวคือการที่พ่อค้าชาวพม่าเข้ามา

¹⁵ Mark R. Amstutz, *International conflict and cooperation: An introduction to world politics* (Boston: McGraw-Hill, 1999), pp.78-79, อ้างถึงใน ระพีพร ทานะมัย, "ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจการเมืองไทย-พม่า: ศึกษาพื้นที่ชายแดนด้านจังหวัดระนอง," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า 18.

¹⁶ ระพีพร ทานะมัย, "ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจการเมืองไทย-พม่า: ศึกษาพื้นที่ชายแดนด้านจังหวัดระนอง," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547) หน้า 55-61.

ค้าขายในพื้นที่นั้นเป็นกิจกรรมที่ได้ประโยชน์ซึ่งกันและกัน โดยเอกชนไทยที่เป็นเจ้าของตลาดก็ได้เงินจากค่าเช่าของพ่อค้าแม่ค้าเหล่านี้ ในขณะที่พ่อค้าแม่ค้าเหล่านี้ก็ยังสามารถหารายได้จากการค้าขายในจังหวัดระนองได้ และส่วนหนึ่งพ่อค้าชาวพม่าจะใช้ความสัมพันธ์ในระหว่างเครือญาติ และเพื่อน ในการข้ามเอาสินค้าเข้ามาขายในพื้นที่ด้วย

ซึ่งแนวคิดที่ด้วยความร่วมมือที่สร้างขึ้นอย่างเงียบๆ (Tacit cooperation) นี้ ผู้วิจัยใช้เพื่ออธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างชาวกัมพูชาที่เข้ามาค้าขายกับชาวไทยภายใต้กิจกรรมการค้าในตลาดโรงเกลือ กล่าวคือ ในกรณีที่ชาวกัมพูชาบางรายมีความสัมพันธ์ฉันญาติหรือฉันเพื่อนกับชาวไทยมาก่อนที่จะเข้ามาค้าขายในตลาดโรงเกลือ หรือเมื่อเข้ามาค้าขายในระยะเวลานานพอสมควรจนเกิดความสัมพันธ์ฉันเพื่อนต่อกันแล้ว ก็อาจจะใช้ความสัมพันธ์ที่มีต่อกันนั้นเพื่อช่วยเหลือกันในการติดต่อสร้างพื้นที่การค้า และสร้างเครือข่ายทางการค้าในฝั่งไทย อันเป็นการแสดงถึง ความร่วมมือที่สร้างขึ้นอย่างเงียบๆ โดยผ่านความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการ ซึ่งความร่วมมือที่สร้างขึ้นอย่างเงียบๆ ที่ปรากฏอยู่ในความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยและชาวกัมพูชาภายใต้ในกิจกรรมการค้า ถือได้ว่าเป็นความสัมพันธ์อันดีที่มีต่อกันระหว่างชาวไทยและชาวกัมพูชา ที่อาจเป็นสาเหตุสำคัญต่อการดำรงอยู่การเติบโตของกลุ่มพ่อค้าชาวกัมพูชาในพื้นที่การค้าชายแดนบริเวณตลาดโรงเกลือแห่งนี้

2.1.5 แนวคิดที่ด้วยการปรับตัวตามทฤษฎีการบูรณาการ (Integration)

โดยทั่วไปแล้วมนุษย์ทุกคนต้องมีการปรับตัวด้วยกันทั้งนั้น เมื่อบุคคลต้องเผชิญปัญหา ไม่ว่าจะปัญหานั้นจะเกิดจากตัวบุคคลเอง หรือเกิดจากการต้องเข้าไปอยู่ในสภาพแวดล้อมใหม่ โดยแต่ละคนจะมีแบบแผนการปรับตัวที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งอาจกล่าวได้ว่ากลุ่มพ่อค้าชาวกัมพูชาที่เข้ามาค้าขายในพื้นที่การค้าชายแดนแห่งนี้ เป็นอีกกลุ่มหนึ่งเช่นกัน ที่ต้องปรับตัวเพื่อเข้ามาสร้างรายได้ในสังคมใหม่ ซึ่งมีบริบททางสังคมที่แตกต่างไปจากเดิม

แนวคิดเรื่องการปรับตัวที่ผู้วิจัยใช้เป็นกรอบในการศึกษาในครั้งนี้ จึงเกี่ยวข้องกับ การปรับตัวของผู้ย้ายถิ่น โดยกลุ่มพ่อค้าชาวกัมพูชา เปรียบเสมือนผู้ย้ายถิ่นจากพื้นที่ที่มีโอกาสในการทำงานน้อยมาสู่พื้นที่ที่มีโอกาสในการทำงานและสร้างรายได้ที่มากกว่าเดิม โดยเฉพาะกับกลุ่มพ่อค้าชาวกัมพูชาที่เข้ามาค้าขาย และพักอาศัยในพื้นที่การค้าชายแดนในฝั่งประเทศไทย

ความหมายของการปรับตัวสามารถจำแนกได้ในหลากหลายลักษณะ โดยอาศัยแนวคิดที่แตกต่างกัน เช่น แนวคิดของการปรับตัวโดยอาศัยกาลเวลา ทฤษฎีแบบแผนวิธีการปรับตัวของปัจเจกบุคคล แนวความคิดเกี่ยวกับการปรับตัวโดยการพิจารณาจากพฤติกรรมที่แสดงออกภายหลังการปรับตัว เป็นต้น

บุศรินทร์ สิทธีรัตนสุนทร¹⁷ ได้ให้ความหมายของการปรับตัวที่เน้นการปรับตัวในลักษณะของพฤติกรรมที่สนองต่อความต้องการ เพื่อบรรลุเป้าหมายของบุคคลและสิ่งแวดล้อมไว้ดังนี้

การปรับตัว คือ

- การยอมรับ หรือปฏิเสธค่านิยมของคนในท้องถิ่นที่ผู้ย้ายถิ่นได้ย้ายเข้าไปอยู่
- การยอมรับ หรือปฏิเสธในคุณค่าทางประเพณีของท้องถิ่นที่ผู้ย้ายถิ่นย้ายเข้าไปอยู่
- ขนาดของการเข้าไปมีส่วนร่วมทางสังคมในท้องถิ่นปลายทาง
- ระดับของความรู้สึกรักถิ่นเกิด หรือการแสดงตนของผู้ย้ายถิ่นในการเข้าไปเป็นสมาชิกของสังคมท้องถิ่นปลายทาง

วรรณิ ตั้งแสวงภาคย์¹⁸ กล่าวว่า การปรับตัวเป็นการแสดงพฤติกรรม หรือทัศนคติของผู้ย้ายถิ่นให้สอดคล้องกับความต้องการของตนเอง และของสังคมในท้องถิ่นปลายทาง โดยที่ผู้ย้ายถิ่นจะเลือกแสดงพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความเครียดน้อยที่สุด ซึ่งการปรับตัวจะเริ่มต้นจากการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิต การทำงาน จนถึงการสร้างความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างกับคนในสังคมปลายทาง เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมปลายทางได้อย่างสงบสุข

ทิพวรรณ สุวรรณ โน¹⁹ กล่าวถึง การปรับตัว ว่าหมายถึง การที่ปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มมีการปรับพฤติกรรมของตนให้เข้ากันได้ หรืออยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในชีวิต เช่น กรณีที่มีผู้อพยพจากถิ่นอื่นเข้ามาอยู่ในสังคมเป็นจำนวนมาก ย่อมก่อให้เกิดพฤติกรรมกลุ่มขึ้น อาจทำให้เกิดความตึงเครียด และเป็นศัตรูกันระหว่างกลุ่มได้ ทำให้กลุ่มชนที่อยู่มาแต่เดิมต้องปรับตัวเพื่อรับกลุ่มใหม่ ขณะเดียวกันกลุ่มใหม่ก็ต้องมีการปรับเปลี่ยนการดำเนินชีวิต และแนวคิดด้วยเช่นกัน เพื่อให้เกิดการยอมรับระหว่างกัน และในลักษณะเช่นนี้จะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมไปด้วย

¹⁷ บุศรินทร์ สิทธีรัตนสุนทร, “ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยบางประการกับการปรับตัวของคนงานย้ายถิ่นในโรงงาน อุตสาหกรรมสิ่งทอ อำเภอกระทุ่มแบน จังหวัดสมุทรสาคร,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาเอกพยาบาลสาธารณสุข บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2536), หน้า 33-34.

¹⁸ วรรณิ ตั้งแสวงภาคย์, “ปัจจัยที่มีผลต่อการปรับตัวของแรงงานผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติชาวพม่า ในอำเภอ แม่สาย จังหวัด เชียงราย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประชากรศาสตร์ วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 5.

¹⁹ ทิพวรรณ สุวรรณ โน, “การปรับตัวและการดำรงชีวิตวัฒนธรรม ในสภาพแวดล้อมใหม่ ของชาวอีสานอพยพ : กรณีศึกษาตำบลคมหว้านกิ่งอำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย,” (รายงานการค้นคว้าแบบอิสระเชิงวิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545), หน้า 17.

ทิมมพร ตระกูลกิติไพศาล²⁰ กล่าวว่า การปรับตัว หมายถึง การเปลี่ยนจากสภาพแวดล้อมที่คุ้นเคยกับวิถีชีวิตเดิมมาสู่วิถีชีวิตใหม่ที่ไม่คุ้นเคย นอกจากนั้นการปรับตัวยังหมายถึง กระบวนการปรับตัวที่มนุษย์พยายามให้เกิดความสมดุลกับสิ่งแวดล้อม โดยการปรับตนเองหรือปรับสิ่งแวดล้อม เพื่อประทังชีวิตให้อยู่รอด หรือเพื่อที่จะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างพอเหมาะพอเจาะ และสามารถอาศัยอยู่ในโลกนี้ได้อย่างสุขสบายสมควรแก่สภาพ

การปรับตัว ถือเป็นกระบวนการทางสังคมที่เกิดขึ้นกับผู้ย้ายถิ่นที่จะเลือกปฏิบัติสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยทางเลือกที่ผู้ย้ายถิ่นเลือกอาจมีจุดมุ่งหมายเพื่อทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างบุคคล หรือกลุ่มบุคคลลดน้อยลง หรือหมดไป พฤติกรรมการปรับตัวดังกล่าวจะเกิดในลักษณะต่างตอบแทนซึ่งกันและกัน การปรับตัวจึงถือเป็นการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม มากกว่าสิ่งที่เกิดขึ้นทางพันธุกรรม การปรับตัวเป็นพฤติกรรมการปฏิบัติบทบาทของผู้ย้ายถิ่นตามกิจกรรมต่างๆ ในสังคมที่ผู้ย้ายถิ่นเข้าไปอาศัยอยู่

ดังเช่นแนวคิดของ Gehmacher²¹ ที่ศึกษาการปรับตัวของผู้ย้ายถิ่น โดยเน้นการยึดถือกระบวนการที่ผู้ย้ายถิ่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับสังคมในท้องถิ่นปลายทางตามทฤษฎีการบูรณาการ (Integration) โดยการแบ่งกระบวนการปรับตัวเป็น 3 ขั้นตอน คือ

- ขั้นที่ 1 ผู้ย้ายถิ่นปรับตัวให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของงานที่ทำ เช่น การเรียนรู้เกี่ยวกับกฎระเบียบ และยอมรับปฏิบัติตามกฎระเบียบอันเกี่ยวข้องกับงานที่ทำภายใต้สังคมของท้องถิ่นปลายทาง

- ขั้นที่ 2 ผู้ย้ายถิ่นปรับตัวให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตในสังคมท้องถิ่นปลายทาง เช่น การใช้ภาษา การทำกิจกรรมร่วมกับคนในท้องถิ่นปลายทาง ลักษณะทางดำเนินชีวิตประจำวัน เป็นต้น

- ขั้นที่ 3 ผู้ย้ายถิ่นสามารถปรับตัวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับสังคมในท้องถิ่นปลายทาง เช่น การใช้ภาษาของท้องถิ่นปลายทางได้คล่อง มีวิถีชีวิตที่เหมือนคนส่วนใหญ่ในสังคมของท้องถิ่นปลายทาง มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับคนในท้องถิ่นปลายทาง และมีความตั้งใจที่จะอยู่อาศัยอย่างถาวร เป็นต้น

²⁰ ทิมมพร ตระกูลกิติไพศาล, "การปรับตัวทางวัฒนธรรมของกรรมกรกิจการขนส่งทางน้ำ ประเภทกิจการบรรทุกขนถ่ายในโกดังสินค้า ในเขตกรุงเทพมหานครและนครหลวง : ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างกรรมกรและครอบครัวที่ย้ายถิ่นมาจากภาคกลาง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), หน้า 10.

²¹ E. Gehmacher, "A Cost-Benefit of Alternative Immigration Policies," *International Migration* 8(February 1974: 168 - 176), อ้างถึงใน วรวิทย์ ตั้งเสาวภาคย์, "ปัจจัยที่มีผลต่อการปรับตัวของแรงงานผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติชาวพม่า ในอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 4-5.

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกใช้แนวคิดการปรับตัวของผู้ย้ายถิ่นที่เป็นไปตาม ทฤษฎีการบูรณาการ (Integration) มาเป็นกรอบในการศึกษาการปรับตัวเพื่อการอยู่รอดในบริบท ทางการค้า โดยเฉพาะการปรับตัวทางเศรษฐกิจของกลุ่มผู้ค้าชาวกำพูชาที่เข้ามาค้าขายและพักอาศัย ในพื้นที่การค้าฝั่งไทย ด้วยผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า เมื่อกลุ่มพ่อค้าชาวกำพูชาเข้ามาค้าขายในระยะหนึ่ง ที่ นานพอสมควรแล้ว อาจเกิดการการปรับตัวตามแนวทางของทฤษฎีการบูรณาการ (Integration) ที่ กล่าวว่าการปรับตัวเป็นกระบวนการปรับตัวของผู้ย้ายถิ่นจนกลายเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับสังคม ปลายทาง ในที่นี้คือกลุ่มพ่อค้าชาวกำพูชาที่เข้ามาค้าขายมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานจะมองว่าตนไม่มี ความแตกต่างจากคนไทย มีความสัมพันธ์กับคนในท้องถิ่นปลายทางต่อกันเหมือนสังคมเดียวกัน ไม่มีการแบ่งแยกคนไทย และคนกำพูชาอย่างชัดเจน

โดยผู้วิจัยจะพิจารณาการปรับตัวเพื่อการอยู่รอดในบริบททางการค้าของกลุ่ม พ่อค้าชาวกำพูชา ในประเด็นต่างๆ ดังนี้ คือ การปรับ และเปลี่ยนแปลงความเชื่อ และ/หรือ พฤติกรรมของตนเอง ให้สอดคล้อง และกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมใหม่ เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ใน สังคมการค้าภายใต้พื้นที่ชายแดนแห่งนี้ได้อย่างสงบสุข ซึ่งรวมถึงความรู้สึกที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม ปลายทาง โดยไม่มีการแบ่งแยกเชื้อชาติอย่างชัดเจน และต้องการที่จะค้าขายในพื้นที่นี้อย่างถาวร ต่อไปด้วย ทั้งนี้สามารถมองได้ 2 มิติที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน คือ การปรับตัวทางสังคม อันหมายถึง การปรับตัวให้เข้ากับกิจกรรมการค้า และปรับตนเองให้เข้ากับคนอื่นๆ ในสังคม พิจารณาตั้งแต่การเข้ามาค้าขายจนสามารถสร้างเครือข่ายทางการค้า การเข้าไปร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ในสังคมของท้องถิ่นปลายทางอย่างเต็มใจ การยอมรับในกฎระเบียบของสังคม ซึ่งสิ่งเหล่านี้อาจเกิด จากการสร้างความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างกับคนในสังคมที่อยู่ก่อนในพื้นที่ รวมถึงการแสวงหา ทางออกเมื่อเกิดปัญหาอันเกิดจากความขัดแย้งภายใต้กิจกรรมการค้าภายใต้พื้นที่ชายแดน ส่วนการ ปรับตัวทางวัฒนธรรม จะหมายถึงการปรับตัวของกลุ่มพ่อค้าชาวกำพูชาให้เข้ากับวัฒนธรรมใน สังคมใหม่ โดยอาจมีความเหมือน หรือต่างจากวัฒนธรรมและความเชื่อดั้งเดิม ทั้งทางด้านภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ การแต่งกาย อาหาร การดำเนินชีวิตประจำวัน ทั้งนี้รวมถึง การเคารพ และยอมรับในคุณค่าของประเพณี และวัฒนธรรมในสังคมใหม่ เพื่อลดความขัดแย้งใน สังคมด้วย

ทั้งนี้การปรับตัวของกลุ่มพ่อค้าชาวกำพูชา ซึ่งเป็นผู้ที่ย้ายเข้ามาค้าขายอยู่ใน สังคมใหม่จะสามารถปรับตัวได้หรือไม่ และการปรับตัวเพื่อให้อยู่รอดในบริบททางการค้าจะไปใน รูปแบบใดนั้น จะมีความแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคลขึ้นอยู่กับระยะเวลาในการอยู่อาศัยและเข้ามา ค้าขายในสังคมท้องถิ่นปลายทาง ประสบการณ์จากการย้ายถิ่น และทำการค้าขายในพื้นที่อื่นๆ อิทธิพลจากสถานะแวดล้อมทั้งจากท้องถิ่นต้นทาง และปลายทาง อันเป็นเหตุให้ต้องย้ายถิ่นเข้ามา ค้าขาย และอยู่อาศัยในพื้นที่การค้าชายแดนแห่งนี้ ความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มคนในท้องถิ่น

ปลายทางทั้งก่อนและหลังการเข้ามาค้าขายและอยู่อาศัยในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นกับกลุ่มพ่อค้าทั้งชาวไทย และชาวกัมพูชาที่ค้าขายในพื้นที่เดียวกัน กลุ่มลูกค้าชาวไทย และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการค้า เช่น ผู้ให้เช่าพื้นที่การค้า เป็นต้น

2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่การค้าชายแดนระหว่างไทย – กัมพูชาในเขตอำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ซึ่งเป็นพื้นที่สำหรับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่

วาริน สุขเสมอ²² ที่ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การวางแผนพัฒนาเทศบาลตำบลอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว: กรณีศึกษา ผลกระทบของชุมชนการค้าชายแดนไทย – กัมพูชา โดยมีวัตถุประสงค์ของการศึกษา เพื่อศึกษาทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และประชากรของชุมชนเมืองอรัญประเทศ ศึกษาบทบาทและภาวะการค้าในตลาดการค้าชายแดน สภาพปัญหาทั่วไป และ ศึกษาบทบาทของชุมชนที่มีผลกระทบจากชุมชนการค้าชายแดนไทย – กัมพูชา โดยศึกษาจากสมาชิกสภาเทศบาลตำบลอรัญประเทศ ผลการวิจัยพบว่าตลาดการค้าชายแดน โรงเกลือเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวจากทั่วทุกภาคของไทย มีกิจกรรมจากการซื้อขายสินค้า ทั้งปลีกและส่ง เป็นแหล่งการขายสินค้าเพื่ออุปโภคบริโภค ไปยังประเทศแถบอินโดจีน จากกิจกรรมของตลาดชายแดนเป็นผลทำให้ภาวะเศรษฐกิจของชุมชนเมืองอรัญประเทศดีขึ้น แต่เพราะมีการพัฒนาและขยายตัวในอย่างรวดเร็วในพื้นที่ชุมชนเมืองอรัญประเทศ ทำให้เกิดปัญหาต่างๆหลายประการ เช่น การรุกกล้าที่สาธารณะ สภาพที่อยู่อาศัยที่เสื่อมโทรม ปัญหามลภาวะ และการบริการด้านสาธารณูปการ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ

ศักกพล สุขปาน²³ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การค้าตามแนวชายแดนกับความมั่นคงแห่งชาติ: กรณีศึกษา จังหวัดปราจีนบุรี โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความมั่นคงแห่งชาติ จากการเปิดจุดผ่อนปรนการค้าตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา รวมทั้งศึกษามาตรการที่เหมาะสมที่จะจัดให้กับการค้าตามแนวชายแดน โดยการสอบถามประชาชนที่อยู่ในเขตเทศบาลตำบลอรัญประเทศ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ และความปลอดภัยโดยประชาชนให้ความเห็นว่า การเปิดจุดผ่อนปรนการค้าตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา เพื่อให้การค้าตามแนวชายแดนเป็นไปด้วยความเสรีชอบด้วยกฎหมาย และปลอดภัยมีเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องดูแลอย่างใกล้ชิด อันมีผลโดยตรงกับการลดการค้าที่มีชอบด้วยกฎหมายตามแนวชายแดน หรือที่เรียกว่า

²² วาริน สุขเสมอ, "การศึกษาเพื่อการวางแผนพัฒนาเทศบาล ตำบลอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาด้านการวางแผนภาคและเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537)

²³ ศักกพล สุขปาน, "การค้าตามแนวชายแดนกับความมั่นคงของชาติ : ศึกษา กรณี ด้านจังหวัด ปราจีนบุรี," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาด้านการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538)

ตลาดมืด ซึ่งจะเกิดผลดีต่อประชาชนที่อาศัยอยู่ตามแนวชายแดนในเรื่องความปลอดภัย อาชีพ รายได้ และเป็นผลดีต่อประเทศโดยรวม

อัมพล หันทอง²⁴ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ผลกระทบของการค้าชายแดนไทย – กัมพูชา ต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมของเกษตรกร อำเภออรัญประเทศ จังหวัด สระแก้วปี 2534 – 2535 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบทั่วไปทางเศรษฐกิจ และสังคมของ เกษตรกรอันเนื่องมาจากการที่รัฐบาลเปิดโครงการให้มีการค้าชายแดนไทย – กัมพูชาตั้งแต่ปี 2534 เป็นต้นมา ซึ่งประชากรที่ศึกษามี 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่อยู่ใกล้จุดการค้าชายแดน กับกลุ่มที่อยู่ไกลจุด การค้าชายแดน โดยเลือกจากเกษตรกรที่อยู่ในตำบลท่าข้าม ตำบลป่าไร่ และตำบลคลองน้ำใส เป็น กลุ่มที่อยู่ใกล้พื้นที่ตั้งของจุดการค้าชายแดน จากผลการศึกษาพบว่าลักษณะทางเศรษฐกิจของกลุ่ม เกษตรกรที่อยู่ในพื้นที่อำเภออรัญประเทศโดยรวมดีขึ้น เนื่องจากการขยายตัวของพื้นที่การค้า ทำให้เกษตรกรมีอาชีพค้าขาย และรับจ้างทั่วไปเป็นอาชีพรองจากการทำการเกษตร รายได้ต่อปีจึง เพิ่มขึ้น แต่ทั้งนี้กลุ่มเกษตรกรที่อยู่ใกล้จุดการค้าชายแดน จะมีค่าแรงในการรับจ้างที่ถูกกว่ากลุ่ม ที่อยู่ไกลจุดการค้า เพราะมีแรงงานชาวกัมพูชาเข้ามาปะปนอยู่มาก อีกทั้งรายได้จากผลผลิตทาง การเกษตรก็จะน้อยกว่า เพราะประสบปัญหาเกี่ยวกับภัยคุกคามจากการสู้รบโจร ชาวกัมพูชาที่เข้ามา ก่อความ ส่งผลให้เกษตรกรไม่กล้าออกไปดูแล และการเก็บเกี่ยวผลผลิตของตน ส่วนทางด้านความ คิดเห็นของเกษตรกร โดยรวม พบว่าเกษตรกรต่างก็มีความคิดว่า การค้าชายแดนในพื้นที่การค้าชายแดน จะทำให้เศรษฐกิจดีขึ้น และไม่มีผลกระทบทางลบต่อตนเอง โดยส่วนใหญ่ต้องการเข้าไปค้าขายใน พื้นที่การค้าเพื่อสร้างรายได้ และต้องการให้ทางราชการจัดโควต้าพื้นที่สำหรับค้าขายผลผลิตทาง การเกษตรให้กับเกษตรกรในพื้นที่ให้มากขึ้น เพื่อเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจของคนในท้องถิ่นและ ต้องการให้มีการค้าชายชายแดนต่อไปเพื่อเศรษฐกิจที่ดีขึ้นด้วย

ธานี เอี่ยมอำพรวัฒน์²⁵ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการตลาดโรงเกลือ ตำบลบ้านไร่ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว เพื่อศึกษาการบริหารจัดการตลาดโรงเกลือของ คณะกรรมการดำเนินการตลาดโรงเกลือ ผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการของคณะกรรมการ ดำเนินการตลาดโรงเกลือใน 5 ด้าน มีดังนี้

²⁴ อัมพล หันทอง, “ผลกระทบของการค้าชายแดน ไทย – กัมพูชา ต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร อำเภอ อรัญประเทศ จังหวัด สระแก้ว ปี 2534 – 2535,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2539)

²⁵ ธานี เอี่ยมอำพรวัฒน์, “การบริหารจัดการโรงเกลือ ตำบล บ้านไร่ อำเภอ อรัญประเทศ จังหวัด สระแก้ว,” (รายงาน การศึกษาปัญหาพิเศษ ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2545)

1. ด้านการวางแผน (Planning) คณะกรรมการดำเนินการตลาดโรงเกลือ มีการประชุมวางแผนในการกำหนดวิสัยทัศน์ หรือแผนในระยะยาวให้มีความสอดคล้องกับ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตลอดจนการวางแผนระยะปานกลาง และระยะสั้น โดยให้ เป็นไปตามนโยบาย และปัญหาความต้องการท้องถิ่นในแต่ละปี แผนงานหรือโครงการที่ คณะกรรมการดำเนินการตลาดโรงเกลือร่วมกันประชุม และเสนอแผนร่างพัฒนาประจำปีจะเป็น แผนงานเกี่ยวกับการจัดระเบียบและดำเนินการค้าขาย แนวทางการบริหารจัดการตลาดโรงเกลือ ควบคุมดูแลผู้ประกอบการ ควบคุมดูแลการจราจร ควบคุมดูแลด้านการรักษาความสงบเรียบร้อยใน ตลาดโรงเกลือ การรักษาความสะอาด และการควบคุมเรื่องสาธารณสุขปโภค เป็นต้น
2. ด้านการจัดองค์การ (Organizing) มีการจัดโครงสร้างบริหารจัดการ โดย แบ่งเป็น 4 ฝ่าย คือ ฝ่ายบริหารจัดการ ฝ่ายการเงิน ฝ่ายอาคาร และสถานที่ และฝ่ายรักษาความ ปลอดภัย และความสะอาด ซึ่งแต่ละฝ่ายมีการกำหนดอำนาจหน้าที่ และความรับผิดชอบ ซึ่งจะอิง ตามระเบียบ และข้อกำหนดของทางราชการเป็นส่วนใหญ่
3. ด้านการจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) พิจารณาจากโครงสร้างองค์การ การจัดคนปฏิบัติหน้าที่ในส่วนต่างๆมีระเบียบรองรับ และใช้ดุลยพินิจของนายกองค์การบริหาร ส่วนจังหวัดสระแก้ว และรองนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดสระแก้วอีก 2 คน ฝ่ายดำเนินการอีก 3 ฝ่าย แต่งตั้งจากสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดสระแก้วจำนวน 15 คน เพื่อบริหารจัดการ ระดับผู้ปฏิบัติงาน
4. ด้านการนำ (Leading) ฝ่ายผู้บริหารจัดการใช้การกระตุ้นมอบหมาย เพื่อให้ฝ่ายต่างดำเนินงานตามแผนที่กำหนดไว้ โดยการดูแลช่วยเหลือแก้ไขปัญหาการดำเนินการให้ บรรลุผลใช้ความเป็นกันเอง ให้โอกาสแสดงความคิดเห็น ให้การเสริมแรงส่งเสริมให้บุคคลเต็มใจ ที่จะทำงาน และฝ่ายผู้บริหารจัดการจะเป็นผู้ลงดำเนินการเองเพื่อเป็นตัวแบบในการปฏิบัติงานด้วย
5. ด้านการควบคุม (Controlling) ใช้การควบคุมตามโครงสร้างขององค์การ และตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในการควบคุมงาน โดยใช้การตรวจสอบผลงาน เปรียบเทียบกับเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ของโครงการ และแผนงานที่วางไว้ หรือใช้การประชุม ประเมินผลของโครงการ โดยการควบคุมนี้จะใช้ทั้งรายงานที่เป็นลายลักษณ์อักษรด้วยวาจา หรือ วิธีการสื่อสารแบบอื่นๆ ตามลักษณะงาน

จิรวัดน์ มากรักษา²⁶ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบเมือง และการบริการ สาธารณะในเขตเทศบาลตำบลอรัญญประเทศ จังหวัดสระแก้ว พบว่าลักษณะทางกายภาพการ ตั้งถิ่นฐาน ตลอดจนรูปแบบของชุมชน และการขยายตัวของชุมชนในเขตเทศบาลตำบล อรัญญประเทศในช่วงปี พ.ศ. 2540 – 2544 มีดังนี้ คือ จากการที่ชุมชนเทศบาลตำบลอรัญญประเทศ มีเขตแดนที่ติดต่อกับประเทศกัมพูชา ซึ่งเพิ่งเกิดความสงบในประเทศของตนจากปัญหาความมั่นคง ตามแนวชายแดนนี้ ทำให้พื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลอรัญญประเทศ ยังไม่ค่อยได้รับพัฒนาเป็นพื้นที่ เพื่อการอยู่อาศัยเท่าที่ควร อีกทั้งการที่เอกชนจะเข้ามาพัฒนาพื้นที่มีน้อย เพราะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็น พื้นที่สาธารณะของทางองค์การบริหารส่วนจังหวัด การเจริญเติบโตของชุมชนจะขยายไปสู่พื้นที่ การค้าชายแดน อันได้แก่พื้นที่ในบริเวณด่านคลองลึกใกล้ๆกับตลาดโรงเกลือ ส่วนโครงการที่มี ผลกระทบต่อการขยายตัวของชุมชนในเขตเทศบาลตำบลอรัญญประเทศโดยตรง คือการเปิดจุดผ่าน แคนถาวรที่บ้านคลองลึก การเจริญเติบโตของการค้าชายแดน ทำให้ประชาชนมีรายได้ที่เพิ่มขึ้น มีการลงทุนจากภาคเอกชน โดยการเช่าพื้นที่จากหน่วยงานของรัฐเพื่อสร้างอาคารพาณิชย์รองรับ การขยายตัวของการค้ามากขึ้น

ปวีณสุชาดา คุณากร²⁷ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดที่พักอาศัยให้กับ พ่อค้า – แม่ค้าชาวกัมพูชาบริเวณตลาดเทศบาล 3 จังหวัดสระแก้ว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา สภาพความเป็นอยู่ และปัญหาในเรื่องที่พักอาศัยของพ่อค้า – แม่ค้าชาวกัมพูชา บริเวณตลาด เทศบาล 3 ตำบลอรัญญประเทศ อำเภออรัญญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ให้แก่หน่วยงานทางภาครัฐ และภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง จากผลการวิจัยพบว่าสภาพความเป็นอยู่ของกลุ่มพ่อค้าแม่ค้าชาวกัมพูชา ที่ประกอบการค้าและพักอาศัยภายในห้องเช่าบริเวณตลาดเทศบาล 3 ส่วนใหญ่จะขายสินค้า ประเภทเครื่องแต่งกายมากที่สุด และนอกจากจะมีรายได้จากการขายสินค้าแล้ว ยังมีรายได้จากการ แบ่งพื้นที่ให้ผู้อื่นเช่าด้วย ส่วนปัญหาที่พบในที่พักอาศัยจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับสาธารณูปโภค โดย ผู้วิจัยได้เสนอให้มีการพัฒนาที่พักอาศัยเดิม เพื่อลดความแออัด และเร่งให้มีการศึกษาวางแผนจัดทำ ผังชุมชนบริเวณแหล่งการค้าชายแดนด่านถาวรบ้านคลองลึก – ปอยเปตแห่งนี้ ทั้งนี้เพื่อเป็นการง่าย ต่อการควบคุมคนต่างด้าวที่เข้ามาประกอบอาชีพ และเพื่อเตรียมพื้นที่สำหรับรองรับความ เจริญเติบโต และการขยายตัวทางธุรกิจบริเวณชายแดนแห่งนี้ในอนาคต

²⁶ จิรวัดน์ มากรักษา, "รูปแบบของเมือง และ การบริการสาธารณะในเขตเทศบาลตำบลอรัญญประเทศ จังหวัดสระแก้ว," (วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์สิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2546)

²⁷ ปวีณสุชาดา คุณากร, "แนวทางในการจัดที่พักอาศัยให้กับพ่อค้า – แม่ค้าชาวกัมพูชา บริเวณตลาดเทศบาล 3 จังหวัด สระแก้ว," (วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์สิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547)

วัชรินทร์ ยงศิริ²⁸ ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง การค้าชายแดนไทยกับกัมพูชา: ปัญหาที่ประสบในปัจจุบัน และแนวทางแก้ไขในอนาคต โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา คือ ทำอย่างไรให้การค้าชายแดนระหว่างไทย – กัมพูชา มีศักยภาพในการเกื้อหนุนประโยชน์ต่อประชาชนตามแนวชายแดนทั้ง 2 ประเทศ มีการสร้างรายได้ระหว่างกันอันนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งศึกษาในประเด็นต่างๆ เช่น นโยบาย มาตรการที่ส่งเสริม และที่เป็นอุปสรรคต่อการค้าชายแดนระหว่างประเทศไทย และกัมพูชา ลักษณะเส้นทางการขนส่งสินค้าระหว่างกัน ลักษณะของพื้นที่การค้าชายแดนตามจุดผ่อนปรน และจุดผ่านแดนถาวรตลอดแนวชายแดนต่างๆ และวิธีการค้าชายแดนทั้งในรูปแบบการค้าในระบบ และนอกระบบ เป็นต้น

สรุปลักษณะของการค้าชายแดนระหว่างไทย – กัมพูชา

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่สำหรับการศึกษา คือ พื้นที่การค้าชายแดนไทย – กัมพูชา ในเขตอำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ผู้วิจัยจึงขอสรุปลักษณะของการค้าชายแดนระหว่าง ไทย – กัมพูชา อันเป็นข้อมูลในการสร้างความเข้าใจในบริบทการค้าในพื้นที่ที่ต้องการศึกษา ดังนี้

ปัจจุบันประเทศไทยมีพรมแดนติดกับกัมพูชาด้านทิศตะวันออกยาวถึง 798 กิโลเมตร ครอบคลุมถึง 7 จังหวัดที่มีชายแดนติดต่อกัน อันได้แก่ อุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ สระแก้ว จันทบุรี และตราด จากสภาพภูมิศาสตร์ที่เอื้ออำนวยต่อกันเช่นนี้ ทำให้มีการติดต่อ และสัญจรไปมาระหว่างประชาชนทั้ง 2 ประเทศมาตั้งแต่ในอดีต โดยกิจกรรมที่มีต่อกันมักจะเป็นไปในลักษณะเศรษฐกิจ ซึ่งรวมถึงการติดต่อแลกเปลี่ยนและค้าขายสินค้าระหว่างกันด้วย แต่จะเป็นกิจกรรมระหว่างชุมชนทั้ง 2 ฝ่ายมากกว่าไม่ได้มีการค้าขายในปริมาณมากๆดังเช่นปัจจุบัน

กล่าวได้ว่า จุดเริ่มของความสัมพันธ์ในระดับรัฐก่อนนโยบายการค้าชายแดนที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น มีการควบคุมและกำหนดมาตรการเพื่อเอื้อต่อการพัฒนาการค้าชายแดน คือ ในสมัยของรัฐบาลภายใต้การนำของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ที่ไทยได้นโยบายเปิดประเทศค้าขายกับประเทศในกลุ่มอินโดจีน ช่วงนั้นนโยบายต่างประเทศส่วนใหญ่จะเน้นการใช้เศรษฐกิจเป็นกลไกในการเชื่อมความสัมพันธ์ เรียกว่า เป็นยุคการเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า ภายหลังจากสงครามเย็น ซึ่งรัฐบาลได้มีมาตรการต่างๆ ในการจัดระบบการค้าชายแดนเพิ่มมาตรการผ่อนปรนเพื่ออำนวยความสะดวกทางการค้าต่อกันมากขึ้น มีการเปิดจุดผ่อนปรนการค้าในพื้นที่จังหวัดต่างๆ เพื่อความสะดวกทางการค้าต่อกัน ซึ่งช่วงนั้นก็เป็นช่วงที่รัฐบาลของกัมพูชา ต้องการเปิดประเทศ

²⁸ วัชรินทร์ ยงศิริ, การค้าชายแดนไทยกับกัมพูชา: ปัญหาที่ประสบในปัจจุบัน และแนวทางแก้ไขในอนาคต (กรุงเทพมหานคร : หน่วยงานวิจัยแม่โจ้ศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547)

ค้าขายกับกลุ่มประเทศเสรีนิยมมากขึ้นเพื่อความอยู่รอดของประเทศ และฟื้นฟูเศรษฐกิจของ
 ภายหลังสงครามความขัดแย้งที่ยืดเยื้อมานานกว่า 10 ปี

ปัจจุบันตามแนวพรมแดนระหว่างไทยกับกัมพูชา ได้มีการเปิดจุดผ่านแดนถาวร
 ต่อกัน ทั้งสิ้น 6 แห่ง อันได้แก่

1.	จุดผ่านแดนถาวรบ้านหาดเล็ก	เขตอำเภอคลองใหญ่	จังหวัดตราด
2.	จุดผ่านแดนถาวรบ้านคลองลึก	เขตอำเภออรัญประเทศ	จังหวัดสระแก้ว
3.	จุดผ่านแดนถาวรบ้านผักกาด	เขตอำเภอโป่งน้ำร้อน	จังหวัดจันทบุรี
4.	จุดผ่านแดนถาวรบ้านแหลม	เขตอำเภอโป่งน้ำร้อน	จังหวัดจันทบุรี
5.	จุดผ่านแดนถาวรช่องจอม	เขตอำเภอกาบเชิง	จังหวัดสุรินทร์
6.	จุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่า	เขตอำเภอภูสิงห์	จังหวัดศรีสะเกษ

ซึ่งจุดผ่านแดนถาวร มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนทั้งสองประเทศ
 นักท่องเที่ยว และยานพาหนะสามารถสัญจรไปมา เพื่อการค้า การท่องเที่ยว และอื่นๆ โดยได้รับความ
 เห็นชอบจากรัฐบาลของทั้งสองประเทศ โดยในส่วนของประเทศไทยรัฐมนตรีว่าการ
 กระทรวงมหาดไทยเป็นผู้ลงนามในประกาศกระทรวงมหาดไทยตามที่คณะรัฐมนตรีจะเห็นชอบ
 และจะมีผลบังคับใช้เมื่อประกาศในราชกิจจานุเบกษา

นอกจากนี้ยังมีจุดผ่อนปรนชั่วคราวเพื่อการท่องเที่ยวอีก 1 แห่ง ซึ่งอยู่ในพื้นที่
 อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวชมปราสาทโบราณบน
 เขาพระวิหาร ซึ่งมีบันไดขึ้นตรงฝั่งไทย และจุดผ่อนปรนเพื่อการค้าอีกจำนวน 8 แห่ง ซึ่งมี
 วัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือประเทศเพื่อนบ้านด้านมนุษยธรรม และส่งเสริมความสัมพันธ์ของ
 ประชาชนในระดับท้องถิ่น เพื่อการผ่อนปรนให้มีการค้าขายสินค้าอุปโภค – บริโภค และยารักษา
 โรคที่จำเป็น ซึ่งระดับท้องถิ่นของทั้งสองฝ่ายได้เห็นชอบร่วมกัน ทั้งนี้การประกาศเปิดจุดผ่อนปรน
 เป็นอำนาจของผู้ว่าราชการจังหวัด และต้องได้รับความเห็นชอบจากกระทรวงมหาดไทยก่อนด้วย

ตาราง แสดง รายชื่อจุดผ่อนปรนเพื่อการค้า จำแนกตามรายจังหวัดได้ดังนี้

สระแก้ว	จุดผ่อนปรนบ้านตาพระยา	เขต อำเภอ ตาพระยา
	จุดผ่อนปรนบ้านหนองปรือ	เขตอำเภออรัญประเทศ
	จุดผ่อนปรนบ้านเขาหิน	เขตอำเภอคลองหาด
จันทบุรี	จุดผ่อนปรนบ้านบึงชะง่าง	เขตอำเภอโป่งน้ำร้อน
	จุดผ่อนปรนบ้านซับริ	เขต อำเภอสอยดาว
	จุดผ่อนปรนบ้านสวนส้ม	เขต อำเภอสอยดาว
ตราด	จุดผ่อนปรนบ้านหมื่นค่าน	อำเภอบ่อไร่
อุบลราชธานี	จุดผ่อนปรนช่องอานม้า	อำเภอน้ำขุ่น

ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับจุดผ่านแดนถาวรบ้านคลองลึก – ปอยเปต จังหวัดสระแก้ว

จุดผ่านแดนถาวรบ้านคลองลึก – ปอยเปตเปิดอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2541 ซึ่งแต่เดิมถูกประกาศให้เป็นจุดผ่อนปรนเพื่อการค้ามาตั้งแต่ปีพ.ศ. 2534 ถือเป็นจุดผ่านแดนถาวรเพื่อการค้าชายแดนระหว่างไทย – กัมพูชาที่ใหญ่ที่สุด ซึ่งนอกจากจะมีทั้งการค้ารายย่อย และการส่งออกสินค้ารายใหญ่แล้ว ยังเป็นจุดผ่านแดนถาวรเพื่อการท่องเที่ยวด้วย บริเวณจุดผ่านแดนถาวรบ้านคลองลึก – ปอยเปต มีตลาดการค้าบริเวณชายแดนรองรับการค้าติดต่อค้าขายของพ่อค้าชาวไทย และชาวกัมพูชา และนักท่องเที่ยวได้แก่

ตลาดโรงเกลือ ซึ่งเป็นตลาดการค้าของไทยห่างจากชายแดนประมาณ 200 เมตร มีร้านค้าประมาณ 1,184 ร้าน ขายสินค้าต่างๆทั้งที่มาจากฝั่งกัมพูชา และมาจากกรุงเทพฯ

ตลาดมิตรภาพชายแดนไทย – กัมพูชา (ตลาดเทศบาล 3) สร้างใหม่ในปีพ.ศ. 2541 มีร้านค้าประมาณ 400 ร้าน อยู่ติดกับตลาดโรงเกลือเดิม เป็นอาคารพาณิชย์ถาวรที่รองรับการขยายตัวทางด้านการค้าที่จะเพิ่มขึ้นในอนาคต ก่อสร้างโดยบริษัทเอกชนที่มีการทำสัญญาเช่าอาคารกับการรถไฟแห่งประเทศไทยซึ่งเป็นเจ้าของที่ดิน

จากสถิติการเข้า – ออกของประชาชนทั้งที่เป็นพ่อค้า ประชาชน และนักท่องเที่ยว ที่เข้าไปซื้อขายสินค้าที่ตลาดโรงเกลือ และตลาดมิตรภาพชายแดนไทย – กัมพูชา โดยเฉลี่ยในแต่ละสัปดาห์มีดังนี้

	วันธรรมดา	วันเสาร์ - อาทิตย์
จำนวนรถยนต์เข้าประมาณ	500 คัน	1,500 คัน
จำนวนคนเข้าประมาณ	4,500 คน	5,000 คน
จำนวนเงินหมุนเวียน / วัน	60 ล้านบาท	100 ล้านบาท

และจากสถิติของด่านตรวจคนเข้าเมือง พบว่าในแต่ละวัน มีชาวกัมพูชาที่เดินทางผ่านด่านเข้า – ออกแบบเข้าไปเย็นกลับ ประมาณวันละ 10,000 กว่าคน ซึ่งในจำนวนนี้มีกลุ่มพ่อค้าชาวกัมพูชาที่เข้ามาขายของที่ตลาดโรงเกลือ และตลาดมิตรภาพชายแดนไทย – กัมพูชาซึ่งมีร้านค้าประมาณ 1,500 ร้านเป็นของคนไทย แต่ให้พ่อค้าแม่ค้าชาวกัมพูชาเข้ามาขายของชาวกัมพูชาที่เข้ามาประกอบการค้านี้มีประมาณ 3,500 – 4,000 คน/วัน

ส่วนกลุ่มที่เหลือก็จะเป็นพ่อค้าชาวกัมพูชาที่เข้ามาซื้อสินค้ากลับไปขายประมาณ 300 – 500 คน/วัน กลุ่มแรงงานชาวกัมพูชาที่เข้ามารับจ้างขนสินค้าประมาณ 3,500 คน/วัน และกลุ่มที่เหลือเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย และชาวต่างชาติ ซึ่งส่วนใหญ่พ่อค้าชาวกัมพูชาในพื้นที่ก็จะนำสินค้าเข้ามาจากกัมพูชาจำหน่ายเป็นสินค้าพวกเสื้อผ้ามือสอง รองเท้ากระเป๋ามือสอง ซึ่งถือว่าทำรายได้ดีกับกลุ่มพ่อค้าชาวกัมพูชาในพื้นที่ และมีบางส่วนลักลอบนำสินค้าไปจำหน่าย แต่ก็ถือว่าเป็นส่วนน้อย

ส่วนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ ความสัมพันธ์ระดับประชาชนทั้ง 2 ประเทศ ในพื้นที่ชายแดน โดยเฉพาะกลุ่มพ่อค้านั้น พบว่า ปัจจุบันยังไม่มีผลงานวิจัยที่ศึกษาบุคคลกลุ่มนี้โดยตรง แต่จะมีเพียงการกล่าวไว้เพียงบางส่วนของงานวิจัยเท่านั้น ดังเช่น

ระพีพร ทานะมัย²⁹ ได้กล่าวไว้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้าชาวไทย และชาวพม่า ที่ดำเนินกิจกรรมการค้าร่วมกันในพื้นที่การค้าชายแดนของจังหวัดระนองว่า ความสัมพันธ์จะเป็นไปในลักษณะความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกัน โดยพ่อค้าชาวพม่าก็จะสามารถมีช่องทางในการค้าขาย มีรายได้ ในขณะที่เดียวกันพ่อค้าชาวไทยที่เป็นผู้ประกอบการ ก็จะได้รายได้จากการให้เช่าพื้นที่เช่นกัน และยังพบลักษณะความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และแบบเพื่อนในการให้ความช่วยเหลือพ่อค้าชาวพม่าในการนำสินค้าเข้ามาค้าขายในพื้นที่ เนื่องจากตามกฎระเบียบพ่อค้าเหล่านี้ไม่สามารถค้าขายได้อย่างถาวรในพื้นที่ ซึ่งผู้วิจัยกล่าวว่าการสร้างความร่วมมืออย่างเกื้อหนุน โดยผ่านความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนเช่นนี้ ทำให้บรรยากาศของการค้าบริเวณชายแดนดำเนินไปได้ด้วยดี

²⁹ ระพีพร ทานะมัย, “ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจการเมืองไทย-พม่า: ศึกษาพื้นที่ชายแดนด้านจังหวัดระนอง,” (วิทยานิพนธ์ปริญญา

2.3 กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องปฏิสัมพันธ์ของพ่อค้าชาวกัมพูชาในพื้นที่การค้าชายแดน: กรณีศึกษา ตลาดโรงเกลือ จังหวัดสระแก้ว ผู้วิจัยมีกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้คือ

1) ศึกษาประวัติหรือภูมิหลังของการเดินทางเข้ามาค้าขายของกลุ่มพ่อค้าในพื้นที่ และภูมิหลังเกี่ยวกับแนวนโยบาย และการปฏิบัติงาน โดยภาครัฐ และภาคเอกชนที่เกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่การค้าชายแดน ในเขตอำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้วแห่งนี้ เพื่อสรุปภาพรวมของการพัฒนาการของการเดินทางเข้ามาค้าขายของพ่อค้าชาวกัมพูชาในพื้นที่ โดยผู้วิจัยจะใช้ทฤษฎีการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างประเทศ (Interdependence Theory) และทฤษฎีเกี่ยวพัน (Linkage Theory) หรือการเมืองเกี่ยวพัน (Linkage Politics) มาเป็นกรอบในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งแม้ว่าทั้ง 2 ทฤษฎีจะเป็นทฤษฎีที่ใช้อธิบายในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ – รัฐก็ตาม แต่ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่าสามารถนำมาใช้อธิบายความสัมพันธ์ในระดับประชาชน โดยสามารถอธิบายการเคลื่อนย้ายของประชากรระหว่างประเทศ ซึ่งรวมถึงการเคลื่อนย้ายของพ่อค้าชาวกัมพูชาที่เข้ามาค้าขายในพื้นที่ได้ด้วย

เนื่องจากระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน ข้อจำกัดในด้านภูมิศาสตร์ ทุน แรงงาน ทรัพยากร หรือเทคโนโลยี และการที่ประเทศต่างๆ ต้องอยู่ภายใต้กระแสทุนนิยม ในยุคโลกาภิวัตน์ จึงเป็นแรงผลักดันให้ประเทศต่างๆ โดยเฉพาะที่อยู่ในกลุ่มอนุภูมิภาคเดียวกัน ต้องมีการสร้างความสัมพันธ์ในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยระหว่างกันมากขึ้น

การค้าชายแดน ก็ถือได้ว่าเป็นกิจกรรมหนึ่งที่แสดงถึงลักษณะการพึ่งพาอาศัยของทั้งสองประเทศที่มีพรมแดนติดต่อกัน ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นลักษณะการสร้างความสัมพันธ์แบบพึ่งพาในระดับรัฐเท่านั้น แต่ในระดับประชาชนก็ถือได้ว่าเป็นกิจกรรมที่สร้างโอกาสให้ประชาชนของประเทศเพื่อนบ้าน ได้เข้ามาหาช่องทางการค้า ในกรณีที่ประเทศของตนไม่สามารถกระทำได้อันเนื่องจากข้อจำกัดในด้าน เงินทุน หรือปัญหาการเมือง และเศรษฐกิจภายในประเทศได้เช่นกัน

ส่วนอีกทฤษฎีหนึ่งที่ใช้ในการอธิบาย การเข้ามาค้าขายของกลุ่มพ่อค้าชาวกัมพูชา คือ ทฤษฎีการเมืองเกี่ยวพัน เหตุเพราะผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า ปัจจุบันปัจจัยทางการเมืองภายในรัฐหรือระหว่างรัฐ ต่างก็มีผลต่อสภาพแวดล้อมภายในรัฐ หรือภายนอก รัฐอย่างมาก โดยเฉพาะระหว่างไทย – กัมพูชา เช่นในกรณีที่เกิดข้อพิพาทระหว่างกัน ก็จะส่งผลให้เกิดการปิดพรมแดน การเคลื่อนย้ายของประชาชนระหว่างรัฐต้องถูกควบคุม รวมถึงการกระทบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจการค้าชายแดนด้วย ซึ่งรวมถึงการจำกัดการเข้ามาของพ่อค้าชาวกัมพูชา และในทางกลับกัน ด้านนโยบายภายในประเทศมีการสนับสนุนทางด้านการค้ากับประเทศเพื่อนบ้านเป็นอย่างดี

เช่น นโยบายการค้ากับประเทศเพื่อนบ้าน หรือแผนพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวชายแดน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อนบ้าน ภายใต้ยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจอิระวดี - เจ้าพระยา - แม่โขง (Ayeyawady - Chao Phraya - Mekong Economic Cooperation Strategy: ACMECS) ที่มีกระดุนภาคเศรษฐกิจการค้าชายแดน ก็อาจเป็นแรงจูงใจหนึ่งที่ทำให้พ่อค้าชาวกัมพูชาเข้ามาค้าขายเป็นจำนวนมากได้เช่นกัน

2) ศึกษาลักษณะทางกายภาพของพื้นที่การค้าแห่งนี้ และศึกษากิจกรรมระหว่างพ่อค้าชาวกัมพูชา กับกลุ่มต่างๆในพื้นที่การค้าชายแดน อันได้แก่ การติดต่อเพื่อทำการค้า การสร้างพื้นที่ และเครือข่ายทางการค้า และการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่เพื่อการอยู่รอดในบริบททางการค้า ฯลฯ โดยในเบื้องต้นผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดว่าด้วยพื้นที่ชายแดน (Borderland) แนวคิดที่ว่าด้วยความร่วมมือที่สร้างขึ้นอย่างเงียบๆ (Tacit cooperation) และแนวคิดว่าการปรับตัวตามทฤษฎีการบูรณาการ (Integration) มาเป็นกรอบในการศึกษา เพื่อให้ได้มาซึ่งแบบแผนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มพ่อค้าชาวกัมพูชากับกลุ่มต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มพ่อค้าชาวกัมพูชากับกลุ่มพ่อค้าชาวไทยในพื้นที่ และกับกลุ่มลูกค้าชาวไทยภายใต้กิจกรรมการค้าที่มีระหว่างกัน

3) ในส่วนของการศึกษาปัจจัยที่เอื้อต่อการดำรงอยู่ และการเติบโตของกลุ่มพ่อค้าชาวกัมพูชาในพื้นที่การค้าชายแดน ผู้วิจัยจะพิจารณาจากปฏิสัมพันธ์ที่กลุ่มพ่อค้าชาวกัมพูชามีต่อกลุ่มต่างๆ ภายใต้กิจกรรมการค้า ตั้งแต่การเดินทางเข้ามาค้าขาย การติดต่อเพื่อเช่าพื้นที่การค้า การสร้างความสัมพันธ์กับลูกค้าชาวไทย และกับกลุ่มพ่อค้าทั้งชาวไทย และชาวกัมพูชาในพื้นที่ที่การค้าที่ขายอยู่ก่อนแล้ว พัฒนา ไปจนถึงความสามารถในการสร้างเครือข่ายการค้า และความสามารถในการปรับตัวให้อยู่รอดในบริบทการค้าได้ ประกอบกับการพิจารณาถึงกลไกของภาครัฐ ภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพื้นที่การค้าชายแดน ทั้งในระดับประเทศและระดับจังหวัด อาทิ นโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ในสมัยรัฐบาลพลเอก ชาติชาย ชุณหะวัณ โครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในกลุ่มอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง (Greater Mekong Subregion: GMS) แผนงานการจัดระเบียบเศรษฐกิจตามแนวชายแดนและการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจกับประเทศเพื่อนบ้านภายใต้ยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจอิระวดี - เจ้าพระยา - แม่โขง (Ayeyawady - Chao Phraya - Mekong Economic Cooperation Strategy: ACMECS) ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดสระแก้วเพื่อรองรับความร่วมมือทางเศรษฐกิจ ไทย - กัมพูชา กฎระเบียบข้อบังคับต่างๆ ที่สอดคล้องกับการค้าระหว่างประเทศ และการสัญจรเข้า - ออกของกลุ่มพ่อค้าชาวกัมพูชาในพื้นที่ ตลอดจนบทบาทของกลุ่มผู้แทนการค้าในพื้นที่ทั้งชาวไทยและชาวกัมพูชา เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นฐานความรู้ต่อการทำความเข้าใจพัฒนาการของสังคมใหม่ภายใต้พื้นที่การค้าชายแดนอันมีลักษณะเฉพาะ และใช้เป็นข้อมูลในการคาดการณ์ความเป็นไปของบริบทภายใต้พื้นที่ชายแดนแห่งนี้ต่อไป

กรอบแนวคิดในการวิจัย

สภาพการค้าโดยทั่วไปของพื้นที่การค้าชายแดน บริเวณจุดผ่านแดนถาวรบ้านคลองลึก ในเขต อำเภอ อรัญประเทศ จังหวัด สระแก้ว

- สภาพทางกายภาพของพื้นที่การค้า
- กิจกรรมการค้าของพ่อค้าชาวกัมพูชาในพื้นที่การค้าชายแดน บริเวณจุดผ่านแดนถาวรบ้านคลองลึก ในเขตอำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว พิจารณาจาก
 - การเดินทางเข้ามาค้าขาย (มูลเหตุ และ แรงจูงใจ ขั้นตอน และวิธีการต่างๆ)
 - การติดต่อเช่าพื้นที่การค้า
 - การสร้างเครือข่ายทางการค้า
 - การปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่ เพื่อการอยู่รอดในบริบทการค้า ทั้งทาง สังคม และวัฒนธรรม

ปฏิสัมพันธ์ระหว่าง กลุ่มพ่อค้าชาวกัมพูชา กับลูกค้า/ ผู้ค้าชาวไทย และกับกลุ่มพ่อค้าชาวกัมพูชาด้วยกันเอง

กลไกของภาครัฐ และเอกชน ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพื้นที่การค้าชายแดน และการเข้ามาค้าขายของพ่อค้าชาวกัมพูชาในบริเวณจุดผ่านแดนถาวรบ้านคลองลึก ในเขตอำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

กลไกของภาครัฐ

ระดับประเทศ

นโยบายสำคัญของรัฐที่เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวชายแดน

- นโยบาย “ การแปรสมนามรบเป็นสนามการค้า” ในสมัย รัฐบาล พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ
- โครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในกลุ่มอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง (Greater Mekong Subregion: GMS)
- แผนงานการจัดระเบียบเศรษฐกิจตามแนวชายแดน และ การพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจกับประเทศเพื่อนบ้าน ภายใต้ ยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ อิรวดี – เจ้าพระยา - แม่โขง (ACMECS)

ระดับจังหวัด

- แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดสระแก้ว เพื่อรองรับความร่วมมือทางเศรษฐกิจไทย – กัมพูชา
- แผนงาน /โครงการในการพัฒนาพื้นที่ชายแดน โดยสำนักโฆธาธิการและผังเมือง จังหวัดสระแก้ว
- แนวทางในการจัดระเบียบพื้นที่ชายแดนที่มีความเกี่ยวข้องกับ ความมั่นคงตามแนวชายแดน ดำเนินการโดยด่านตรวจคนเข้าเมือง อรัญประเทศ
- แนวทางการพัฒนา และการบริหารจัดการตลาด โรงเกลือ โดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดสระแก้ว และหน่วยงานอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

กลไกของภาคเอกชน

- บทบาทของกลุ่มผู้แทนการค้าทั้งชาวไทย –ชาวกัมพูชา ในพื้นที่การค้าชายแดน
- การก่อตั้ง และการบริหารจัดการของกลุ่มผู้แทนการค้าในพื้นที่ ทั้งที่เป็นกลุ่มผู้ค้าชาวไทย – ชาวกัมพูชา
- การบริหารจัดการตลาดเทศบาล 3 ซึ่งดำเนินการ โดยบริษัทเอกชน

ผลจากการปฏิสัมพันธ์ของพ่อค้าชาวกัมพูชา กับกลุ่มต่างๆ ภายใต้บริบททางการค้า และกลไกของ ภาครัฐ / ภาคเอกชน

ทำให้

- เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างกลุ่มพ่อค้าชาวกัมพูชา กับลูกค้า/ ผู้ค้าชาวไทย และกับกลุ่มพ่อค้าชาวกัมพูชาที่ค้าขายด้วยกัน
- เกิดการเติบโตของตลาดการค้าภายใต้พื้นที่การค้าชายแดน
- เกิดเครือข่ายทางการค้าของกลุ่มพ่อค้าชาวกัมพูชา ทั้งในพื้นที่การค้า และข้ามพรมแดน

พัฒนาการของการเดินทางเข้ามาค้าขายของกลุ่มพ่อค้า ในพื้นที่ค้าชายแดน ตั้งแต่ปี 2531 จนถึงปัจจุบัน

ปัจจัยที่เอื้อต่อการดำรงอยู่และ การเติบโตของกลุ่มพ่อค้าชาวกัมพูชาในพื้นที่การค้าชายแดน

ซึ่งอาจถูกพัฒนาเป็น สังคมการค้าขนาดใหญ่ที่มีลักษณะเฉพาะ และ ถือเป็นผลผลิตของเมืองชายแดน